

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Václav Šanovec

**Prevence diskriminace v nízkoprahovém
zařízení pro děti a mládež**

Bakalářská práce

Pedagogika – veřejná správa

3. ročník

Vedoucí práce:

Mgr. Linda Švrčinová

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. 4. 2011

.....
Václav Šanovec

Děkuji Mgr. Lindě Švrčinové za její ochotné a trpělivé vedení, rady a přínosné konzultace k obsahové i stylistické stránce, které mi jako má vedoucí bakalářské práce vstřícně poskytla.

Děkuji pracovníkům NZDM KudyKam za přátelský přístup, poskytnuté opory a podklady, zejména panu Dušanu Gajdošíkovi děkuji za ochotu a nadšení v přístupu k praktické části mé bakalářské práce a pozvednutí její úrovně díky jeho dlouholeté praxi v oboru.

Úvod.....	6
I TEORETICKÁ ČÁST	
1 Základní pojmy a definice.....	9
1.1 Etnikum, národ, menšina, kultura.....	9
1.2 Rasa, diskriminace a stereotypy.....	12
1.3 Ostatní důležité pojmy.....	14
2 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.....	16
2.1 Klasifikace nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.....	16
2.2 Funkce a účel nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.....	18
2.3 Cílová skupina nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.....	20
2.4 Metody práce NZDM.....	21
2.5 Poskytované služby.....	22
3 Romské etnikum na území České republiky.....	23
3.1 Specifika romského etnika.....	23
3.2 Romové v kontextu identifikace.....	28
3.3 Práva národnostních menšin.....	30
4 Diskriminace.....	35
4.1 Charakteristika pojmu a jeho tématické vymezení.....	35
4.2 Legislativní přístup.....	36
4.3 Multikulturní teorie.....	37
4.4 Multikulturní výchova.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	
5 Formulace cílů praktické části.....	41
5.1 Základní definování rámce šetření.....	42
5.2 Hlavní metody kvalitativního šetření.....	42
6 Úvod do šetření.....	47
6.1 Plán šetření.....	47
6.2 Realizace šetření.....	49
6.3 Role výzkumníka.....	52
6.4 Etická problematika.....	52
6.5 Omezení šetření.....	52
6.6 Otázky šetření.....	52
6.7 Očekávané výsledky.....	53
7 Aspekty preventivního přístupu.....	54

7.1 Pracovní zásady.....	54
7.2 Přístup a kompetence pracovníka	54
7.3 Prostředky a cíle prevence diskriminace	55
8 Prostředí NZDM v kontextu klientely zařízení	56
8.1 Prostředí NZDM	56
8.2 Složení klientely.....	56
8.3 Úrovně diskriminace	57
8.4 Přístupy prevence diskriminace	59
8.5 Důsledky úspěšného a neúspěšného působení.....	60
8.6 Přínos NZDM v oblasti prevence diskriminace.....	60
9 Vztah mezi klienty	62
10 Shrnutí praktické části.....	63
Závěr	65
Seznam použité literatury.....	66
Seznam použitých zdrojů	69
Seznam tabulek.....	70
Seznam příloh.....	71

Úvod

Jako čerstvý student střední školy jsem se věnoval mnoha činnostem a zálibám. Jednou z nich bylo hraní deskových her. To mě přivedlo do nízkoprahového zařízení Na Paldě, které mně a mým přátelům poskytlo prostory a zázemí. Náš malý kroužek brzy upadl, ale já se zde spřátelil s kontaktním pracovníkem a zůstal zde jako dobrovolník. A to celou dobu svého středoškolského studia a krátkou dobu z počátku studia vysokoškolského. Bohužel s příchodem studia na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého přišel také fragmentovaný a náročnější rozvrh, posléze potřeba přivýdělnku a na dobrovolnickou činnost, které jsem dříve mohl věnovat tolik času, kolik si žádala, nezbýval žádný prostor. Postupně jsem ukončoval svůj dobrovolnický status, ale se zařízením jsem zůstal v kontaktu, a to i přes to, že změnilo prostory, název, organizační strukturu i svou zastřešující neziskovou organizaci. Jeho primární zaměření však zůstalo. Když jsem se rozhodoval, jaké téma zvolit abych v něm našel průsečík mezi oblastmi pedagogiky, sociální oblastí i veřejnosprávní sférou, padl návrh zaměřit se na konkrétní nízkoprahové zařízení, se kterým mám zkušenost. Neziskový sektor má blízko k veřejnosprávní sféře a zaměření nízkoprahového zařízení na děti a mládež má zase svůj vztah k pedagogice. A vzhledem k převážně romské klientele to byl už jen krok ke konečnému tématu práce. Ve výsledku se dá říct, že volba tématu a má osobní motivace, jsou v tomto případě úzce spjaté. A mé dlouhotrvající přátelské vztahy s personálem tohoto zařízení mi poskytují skvělé zázemí pro praktickou stránku mé práce.

Jsem zastáncem toho, že rozhodující pokrok a změny ve společnosti mohou způsobit a upevnit především až další generace. Pokud se budeme snažit o cokoli, do čeho ale zapomeneme zapojit a zohlednit právě vychovávané generace, jen těžko docílíme efektivní, natož permanentní, změny. A pokud se snažíme dosáhnout určité rovnosti, interkulturního porozumění, tolerance a minimalizace diskriminace, musíme si ověřit, že děti a mládež v takovém prostředí, kde je toto samozřejmým cílem, vyrůstají a jsou v něm vychovávány. A proto je mým motivujícím zájmem zjistit, zda a jak to funguje v zařízení, které má dětem a mládeži pomáhat a preventivně na ně působit (a to samozřejmě i v dalších oblastech než v samotné oblasti porozumění, tolerance a diskriminace).

Po úvodní části, která objasňuje volbu tématu a motivaci k vypracování této práce si nyní můžeme dané téma zařadit a seznámit se s jeho hlavními okruhy.

Diskriminace je v dnešní době hojně používané slovo. Kdykoliv se objeví dvě a více rozdílných skupin v jednom kontextu, vzniká potenciální prostor pro využití a skloňování tohoto slova ve smyslu více či méně oprávněném. A zde také vzniká prostor pro mnohé debaty, studie a opatření. Je to tudíž aktuální, velice široká tematika s přesahem do mnoha disciplín. S ohledem na rozsah celé problematiky, a pro její lepší pochopení, je vhodné zaměřit se pouze na její malý prvek, ukotvený v konkrétním prostředí každodenního života. Ze všech oblastí je v dnešní době ve středu zájmu diskriminace rasová, etnická a národnostní. Téma často diskutované, citlivé a kontroverzní. Ne všichni autoři si kladou za cíl šokovat, nacházet smířlivé cesty nebo objevovat nové horizonty přístupů a východisek. Často bývá neméně důležité se podívat, jaký je současný stav. Například jak fungují styčné body v naší společnosti, kde tato problematika probíhá, resp. může probíhat v praxi.

A to je cíl tématu této práce, která je zaměřena na prostředí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Vzhledem k tomu, že hlavními klienty z okruhu menšin jsou především děti a mládež okruhu romského etnika, je v teoretické části brán ohled hlavně na specifika této etnické skupiny a problémy její integrace v našich podmínkách.

Práce se dále zaměřuje na seznámení s funkcí nízkoprahových zařízení, definuje problematiku diskriminace a preventivních přístupů s ohledem na dané téma. Praktická část je zaměřena na chod a prostředí konkrétního nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.

Účelem šetření je zjistit přístup zařízení k diskriminaci, její stav, jaká je v něm role pracovníka a v čem je přínos zařízení v dané oblasti. Má za cíl zjistit, zda v zařízení existují projevy diskriminace a jak spolu vychází klientela zařízení jako celek, co se týče konfliktu specifík romského etnika a majoritní kultury.

Šetření a jeho zpracování může být přínosem pro samotné zařízení jako reflexe určité části jejich činnosti a jedné z klíčových každodenních problematik. Pro pedagogickou praxi mohou být užitečné závěry, týkající se dané problematiky v rámci cílové skupiny zařízení – mládeži. Přínosem pro veřejnoprávní sféru může být vhléd do praxe. Mnoho institucí veřejné správy představuje podstatný vliv na chod daného zařízení, zejména z hlediska financování, ale jejich představy o skutečnosti mohou být často zkreslené díky značnému odstupu od konkrétní praxe.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Základní pojmy a definice

Pro obsah práce je klíčové definování stěžejních pojmů, které se týkají jednotlivých částí tématu, a je třeba určit, v jakém smyslu se budou používat a jak jsou definována v tématické oblasti samotné práce. Konkrétní pojmy jsou seskupeny do dvou hlavních celků, to z důvodu větší přehlednosti a zdůraznění jejich vzájemného kontextu.

1.1 Etnikum, národ, menšina, kultura

Tyto pojmy definují určitý typ příslušnosti a její vlastnosti. Přiblížení jejich obsahu je pro práci žádoucí, protože dané termíny mohou být definovány různou mírou striktnosti. A to může vést až k určité zmatečnosti a překrývání obsahů pojmů.

1.1.1 Etnikum, etnická skupina

Skupina lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu a lze prohlásit, že se vyznačuje vlastní etnicitou. (Petrušek, 1996)

Vzhledem k tomu, že existují etnika se smíšeným původem, nemusí být rasový původ nezbytně podmínka vylučující příslušnost k etniku.¹

1.1.2 Etnicita

„Vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, působící v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu.“ (Petrušek, 1996, s. 275) Je to tedy souhrn vlastností a znaků vymezujících dané etnikum.

1.1.3 Etnocentrismus

Tendence poznávat, hodnotit a interpretovat okolní svět jen z perspektivy kultury vlastního etnického společenství. (Průcha, 2007)

---

¹ Např. Cotiers na Madagaskaru jsou afrického, indonéského a malajského, což z antropologického pohledu rasy je směs přinejmenším dvou typů. Rasově míšených etnik je mnoho, například přímo na Madagaskaru rovnou několik a mnohé mají podobný původ. Na příkladu Madagaskaru můžeme zmínit atribut jazyka – naprostá většina obyvatelstva mluví malgašsky. Můžeme tedy odvodit, že jediným pevným determinantem etnika, je jeho společná kultura. (Moje Afrika, 2008)

1.1.4 Národ

Průcha s pomocí velkého sociologického slovníku uvádí, že národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Poukazuje na to, že existují tři typy kritérií, které se ve většině případů kombinují, jimiž jsou národy identifikovány. A to kulturní, kterými je spisovný jazyk nebo společné náboženství či společná dějinná zkušenost. Dále to jsou kritéria politické existence (národ má buď vlastní stát, nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě). A poslední jsou psychologická – subjekty národa sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k národu. (Průcha, 2001)

1.1.5 Národnost

„Národnost jako příslušnost k určitému národu je v současném světě chápána ve dvojitým smyslu pojmu národ: (1) Národ ve smyslu etnickém je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím. (2) Národ ve smyslu politickém je prostě soubor občanů určitého státu, tedy soubor se státní příslušností toho státu.“ (Roubíček in Průcha, 2007, s. 57)

1.1.6 Národnostní menšina

„V české a evropské tradici převládá pojetí, podle něhož se moderní národy vyvinuly z příslušných etnik, a tyto národy mají své vlastní státy. Pokud ve státě žijí ještě příslušníci jiných etnik než konstituující národ, jsou považovány za etnickou či národnostní menšinu.“ (Průcha, 2007, s. 53-54)

Výraz národnostní menšiny se dá tudíž použít jako zastřešující termín pro všechny typy a kategorie etnických společenství s výjimkou státních národů na (momentálně) vlastním teritoriu, tedy pro malá etnika nedisponující vlastním národním státem, části velkých státních národů sídlící mimo své území a specifické případy na pomezí etnografické či sociální skupiny. (Průcha, 2001)

Podle Šatavy (1994) se výraz „národnostní menšina“ většinou používá jako střešní termín pro všechny typy etnických společenství (vyjma národů na vlastním území).

Dle jeho klasifikace lze tedy rozlišit:

- Etnika, která nemají vlastní národní stát (např. Baskové, Rusíni).
- Etnika sídlící na území jiného státu, než je jejich.

- Specifické případy na rozhraní etnických, náboženských a rasových skupin (na území České republiky zejména Romové a Židé).

Pojem národnostní menšina je v České republice definován i v zákoně, a to zákonem č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, více v podkapitole 3.3.2 Práva v rámci České republiky.

1.1.7 Etnická menšina

Jelikož je těžké jednoznačně odlišit národ a etnikum mimo konkrétní kontexty a případy, lze tyto termíny pro účely této práce považovat za zaměnitelné. Viz tedy definice národnostní menšiny.

1.1.8 Kultura

Souhrn prostředků a mechanismů specificky lidského přizpůsobení k vnějšímu prostředí. Představuje náplň činnosti jednotlivců a skupin, která je fixovaná sociokulturními stereotypy a předávaná prostřednictvím kulturního dědictví. Kultura vystupuje v podobě (a) výtvorů lidské práce, (b) sociokulturních regulativů (norem, hodnot, kulturních vzorců), (c) idejí (kognitivních systémů), (d) institucí organizujících lidské chování. (Petrušek, 1996)

1.1.9 Enkultura

Také kulturní transmise, je formální i neformální přejímání kulturních norem a zkušeností jedincem během jeho ontogeneze. (Hartl, Hartlová, 2000)

1.1.10 Akultura

Sociální proces, při kterém dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Akultura zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření. (Brouček et al. in Průcha, 2001)

1.1.11 Asimilace

Postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní, přejímané kultury. V průběhu přirozené, nenásilné asimilace může docházet k vzájemnému obohacování participujících etnických a jiných společenství. (Brouček et al. in Průcha, 2001)

1.2 Rasa, diskriminace a stereotypy

Tyto a další přidružené pojmy jsou v našem upřesnění důležité z pohledu diskriminační problematiky, a jsou v tomto kontextu na sebe neodlučně vázány. Další důvod k zařazení zejména rasy a diskriminace do jedné společné části je jejich výskyt ve slovním spojení „rasová diskriminace“. Již jsme se obeznámili s termínem etnika a zde si můžeme ověřit, že toto slovní spojení spolu s pojmem „rasismus“, veřejností často spíše nadužíváno a mylně interpretováno.²

1.2.1 Rasa

Velká skupina lidí s podobnými tělesnými znaky, které jsou dědičné, vytvořily se vlivem přírodního prostředí a vznikly původně v určitých geografických teritoriích, kategorizována jako mongoloidní, europoidní a negroidní plemeno (seřazeno dle početnosti zastoupení na Zemi). (Průcha, 2001)

Kromě somatického třídění ras ve fyzické antropologii existuje ještě pojetí ras, které není založeno na anatomických kritériích klasifikace, nýbrž je odvozováno z kulturních fenoménů – ze vzorců chování, jazykových a náboženských charakteristik aj. V tomto smyslu se mluví např. o germánské, románské, nordické (skandinávské), židovské nebo slovanské rase. (Průcha, 2007)

1.2.2 Rasismus

„Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém).“ (Průcha, 2001, s. 29)

Tento výraz u nás často uplatňovaný v médiích v souvislosti s konfliktním soužitím s romskou populací či činností některých extremistických hnutí. Používá se bohužel nadbytečně a velmi nepřesně jako označení pro jakékoliv negativní postoje vůči určité etnické skupině, ačkoliv se rasy v pravém smyslu často vůbec netýkají.

Nelze však ztotožňovat rasismus s pocitem sociální distance nebo nízké oblíbenosti příslušníků jedné rasy u příslušníků jiné rasy. Průcha dále zmiňuje postoj sociologa A. Giddense, který konstatuje, že odmítavý postoj nebo i předsudek vůči jiné rase či

---

² V souvislosti s českou majoritní společností se (zejména laickou veřejností) říká, že je rasistická. Pokud přistoupíme na význam mylné interpretace, je to samo o sobě předsudek a tudíž rasismus.

kultuře ještě není rasismus. Ten se projevuje až s diskriminací, kdy jedné skupině jsou upírána práva a příležitosti, jimiž disponují ti druzí. (Průcha, 2007)

1.2.3 Diskriminace

Týká se negativních akcí, které vyplývají z předsudků. Někdo, kdo je pod vlivem předsudku, se může za určitých situací dopouštět diskriminace. Když se předsudky snaží držet pod kontrolou společnosti, pak se neproměňují v diskriminační akty. Jestliže se však ve společnosti předsudkům nekladou dostatečné překážky, pak se předsudky projeví diskriminačním jednáním, které se podle intenzity liší od prostého sociálního vyhnutí se až k činům extrémně agresivním. (Janoušek, Hoskovec, Štikař, 1993)

1.2.4 Rasová diskriminace

Rasová diskriminace vzniká, pokud se rasistické postoje uplatňují ve sféře vzdělávání, uplatnění na trhu práce či dalších sférách života společnosti v situaci, kdy příslušníci určité rasy, představující obvykle menšinu v celkové populaci země, jsou znevýhodňováni ve srovnání s příslušníky většinové populace. (Průcha, 2001)

1.2.5 Stereotypy

Stereotypy jsou zvláštním druhem předsudků, obsahují mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují. Nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí. Dají se rozdělit na autostereotypy (o skupině ke které jedinec přísluší) a heterostereotypy (týkající se jedinci cizích skupin). (Jahodová in Nakonečný, 1997)

1.2.6 Předsudek

„Předpojatost, názorová strnulost; emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou.“ (Hartl, Hartlová, 2000, s.464)

Předsudek však má komplexnější charakter a k jeho vytvoření je potřeba několika komponentů. *„Předsudky mají tři komponenty: (1) kognitivní (stereotypy, tj. sdílené názory o charakteru skupin), (2) afektivní (postoje, v nichž se odráží hodnocení skupin), (3) behaviorální (diskriminace v jednání se skupinami).“* (Berry et al. in Průcha 2007, s. 69)

V souvislosti s předsudkem byl zmíněn i postoj a bylo by správné si jej alespoň krátce a bez hlubšího rozboru definovat:

„Postoj je hodnotící vztah zaujímaný jednotlivcem vůči okolnímu světu, jiným subjektům i sobě samému, který zahrnuje i tendenci chovat se či reagovat určitým relativně stabilním způsobem. Postoj je získáván jednotlivcem na základě spontánního učení v rodině a v jiných sociálních prostředcích. Je determinován kulturně, tj. má specifický obsah v jednotlivých kulturních skupinách.“ (Průcha, 2001, s. 146)

1.2.7 Hodnota

„Vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů. Hodnoty se vytvářejí v procesu socializace, jsou součástí společenského vědomí. Podle důležitosti jsou hodnoty hierarchicky uspořádány do systému hodnot (value systém). Systém hodnot určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka.“ (Hartl, Hartlová in Průcha, 2007 s. 79)

1.3 Ostatní důležité pojmy

Na závěr pojmového aparátu je nezbytné si lehce osvětlit ještě několik důležitých pojmů zejména ze sociální oblasti.

1.3.1 Klient

Klientem (nebo také uživatelem) v kontextu nízkoprahového zařízení, se myslí osoba, která splňuje podmínky cílové skupiny zařízení, a jsou jí poskytovány služby zařízení.

1.3.2 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

Dále jen NZDM, zařízení poskytující služby zejména sociální povahy většinou fungující jako nezisková organizace.

Nízkoprahovou je myšlena přístupnost a dostupnost, tzn. přístupné pro každého, kdo služby zařízení potřebuje a kdo je cílovou skupinou. NZDM se orientuje především na děti a mládež (většinou v rozmezí 10-26 let), ohrožené sociálním vyloučením, společensky nežádoucími jevy, hrozí jim stigmatizace kvůli jejich etnicitě, či neznají způsoby jak smysluplně trávit volný čas. Jsou jim poskytovány

zejména volnočasové aktivity, ale také poradenství, doučování a zprostředkování dalších služeb.

1.3.3 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení zmiňujeme v souvislosti s klienty nízkoprahového zařízení, kde cílovou skupinu definuje nejen věkové rozmezí, ale také ohrožení možností sociálního vyloučení. *„Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem.“* (Švec, 2010, s. 5)

2 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení, respektive nadřazeně nízkoprahové sociální služby jsou širokým spektrem služeb a zařízení zahrnující terénní programy, kontaktní centra a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Každé má svá specifika, různou legislativní základnu, metodologickou základnu a zaměření. Tato práce si neklade za cíl zaobírat se celým tímto spektrem. Primárním zájmem následujícího textu bude tudíž nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.

2.1 Klasifikace nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále také pod ustálenou zkratkou NZDM), je především sociální službou realizovanou sociální prací. Pokud si představíme dva okruhy, které se prolínají zhruba v jedné třetině, byla by tato definice právě tou oblastí prolnutí. NZDM má navíc téměř stejně veliký přesah, který nezasahuje ani do jedné z kružnic sociální práce a služeb. To je způsobeno zejména specifickou cílovou skupinou. Do našeho imaginárního diagramu bychom potřebovali přidat ještě kružnici sociálně pedagogickou, aby nám ubyla značná část tohoto nezařazeného přesahu. I tak by nám ale zůstal malý přesah, specifický pro všechny konkrétní služby, plynoucí z cílů, prostředků a vlastní praxe zařízení.

I legislativní vymezení NZDM konkretizují, že je to zařízení sociálních služeb, ve kterém se realizuje sociální práce, a zároveň jsou primárním prostředkem k navázání kontaktu volnočasové aktivity, které ale nespádají do rámce sociálních služeb ani práce.

„Posláním NZDM je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení.“
(Herzog et al., 2008, s. 3)

2.1.1 Princip nízkoprahovosti

Jak nízkoprahové zařízení obecně, tak nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, se hlásí k principům poskytování sociálních služeb. Společným specifickým principem jejich fungování je nízkoprahovost.

Služba je realizována tak, aby byla umožněna co největší její dostupnost, a to ve snaze odstranit prostorové, časové, psychologické i finanční překážky, které by

mohly bránit cílové skupině v jejich vyhledání, návštěvě a případnému využití jejich služeb.

Prostředí zařízení je takové, aby bylo cílové skupině blízké svým charakterem i umístěním, přístup do zařízení neomezuje pasivita nebo názorová odlišnost uživatele, a ten má možnost zůstat anonymní. Jakékoli záznamy jsou vedeny jen s jeho souhlasem, s možností do nich nahlédnout a v míře, která je nezbytná. Pro přístup ke službě není podmínkou členství, registrace³, pravidelná docházka či povinnost zapojit se do vedených činností. Sociální služby jsou poskytovány bezplatně. Provoz zařízení je stabilní a provozní doba odpovídá potřebám uživatele.

Princip nízkoprahovosti je samozřejmě limitován chováním a jednáním uživatele. Pokud neohrožuje sám sebe, ostatní uživatele, pracovníky či službu (její chod a funkci), nejsou mu kladeny podmínky ani omezení. (Herzog et al., 2008)

2.1.2 Nízkoprahová zařízení a jejich cíle

Obecné cíle nízkoprahových zařízení jsou si velmi podobná, a není to jinak ani při pohledu konkrétně na NZDM, protože jejich hlavní strategie a činnosti směřují k podobným cílům. Klíma a Jedlička (2007) uvádí a popisují tyto cíle:

- Snižování bezprostředních zdravotních či sociálních rizik vyplývajících z nějakého rizikového chování.
- Minimalizace rizik z různých druhů interpersonálních konfliktů.
- Zprostředkování kvalifikovaného řešení problémů a zejména jejich identifikace a přijetí klientem.
- Snižování nebezpečí sekundární deviace a patologizace, nebo také nepřiměřeně paušálního hodnocení.
- Stabilizace nepříznivé situace a rozlišení životních možností a příležitostí.

I když se tento a podobné výčty liší autor od autora, nejsou rozdílné. Obsahově vycházejí z toho samého, liší se jen formulace a osobní preference důležitostí jednotlivých cílů, které se podepisují například jen na jejich uváděném pořadí.⁴

---

³ To není tak úplně pravdou. V praxi se často s klientem, který má zájem o služby zařízení, podepisuje Dohoda se zájemcem o službu (viz příloha č. 2). Dohoda stanovuje práva všech zúčastněných, vytváří klima rovnosti a stanovených hranic.

⁴ Navíc si jistě dokážeme představit, že cíle nezůstávají pevnou definicí a mohou se s vývojem problematiky, společnosti a mnohého dalšího upravovat a měnit. Striktní vymezení by zde bylo nejen zbytečné, ba dokonce kontraproduktivní a omezující.

2.1.3 Legislativní ukotvení NZDM

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je primárně ukotveno v zákonu o sociálních službách č. 108/2006 Sb., zejména § 53 Služba sociální prevence a § 62 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (je zde zmíněna cílová skupina, hlavní cíl, podmínky služby a také obsah základních činností:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,

c) sociálně terapeutické činnosti,

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. (Toto rozdělení základních činností je přejato z: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, § 62 odst. 2.)

Další legislativní opora je vyhláška č. 505/2006 Sb. k provedení zákona o sociálních službách, konkrétně § 27 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Ten konkrétněji definuje základní činnosti při poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních s dělením na kategorie a podkategorie).

2.2 Funkce a účel nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Pokud bychom měli stručně vystihnout funkci a účel NZDM, dala by se odpověď koncipovat způsobem, že nízkoprahové zařízení pro děti a mládež má poskytovat cílové skupině prevenci před sociálním vyloučením, zejména v nepříznivých životních situacích. Prostředkem působení a vedení klientů je prostor a koncept volnočasových aktivit, vytvářených a moderovaných týmem kompetentních sociálních pracovníků, za účelem prevence rizikového chování a sociálně patologických jevů.

2.2.1 Sociálně-pedagogická kritéria

Při sociálně-pedagogické práci s neorganizovanou mládeží, což je v podstatě náplň práce sociálních pracovníků v NZDM a prostředkem dosažení cíle tímto zařízením, může být stanovena konkrétními kritérii. Centrálně tyto kritéria shrnul Svoboda (2007) ve své práci. Těmi tedy jsou:

- Doprovázení adolescentů v autonomním procesu utváření vlastního života
- Doprovázení má vycházet z aktuální osobní situace mladého člověka
- Rozvíjení kritického myšlení v mladých lidech

- Vytváření podmínky k vybudování silné vnitřní identity jako předpoklad ke zvládnání nároků
- Pracovat na základě profesionálního pomáhajícího vztahu
- Pracovat se skupinou a její dynamikou
- Dát mladým lidem sociální prostor k interakci se společností
- Umožnit získat volnočasovou kompetenci

Tyto jednotlivé části jsou v podstatě i samostatnými tématy, kterým se dá hlouběji věnovat. Zde je ale důležitější načrtnutí určitého vhodného sociálně-pedagogického prostředí. Svoboda uzavírá tyto kritéria slovy:

„Toto sociálně–pedagogické prostředí by navíc mělo adolescentovi poskytovat příležitosti k budování silné vnitřní identity a mělo by být místem, kde najde odpovědi na otázky, se kterými se setkává v procesu hledání svého místa ve společnosti.

To vše by pak mělo probíhat na pozadí přirozeného prostředí vrstevnické skupiny, v rámci kvalitního trávení volného času, směrem k získání kompetencí, jež výsledně vedou ke změně životního způsobu.“ (Svoboda, 2007, s. 63)

2.2.2 Činnosti a kompetence sociálního pracovníka

NZDM jsou ze Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. definována jako zařízení sociálních služeb, ve kterém se realizuje sociální práce. Legislativou je vymezena celá řada činností, které spadají do kompetencí sociálního pracovníka. Ty zásadní z hlediska NZDM jsou: Provádění sociálních šetření; sociálně právní poradenství; analytická, metodická a koncepční činnost v sociální oblasti; odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence; depistážní činnost; poskytování krizové pomoci; sociální poradenství; sociální rehabilitace. (Janebová, 2007)

V rámci sociálních služeb a obzvláště v kontextu služeb sociální prevence, kam se NZDM řadí, jsou primární aktivity zajišťující pomoc osobám v nepříznivých situacích a jejich cílem je zejména snaha o co největší zapojení těchto osob do společnosti a tím zabránit sociálnímu vyloučení. Nepříznivé životní situace jsou podle Janebové (2007) tyto: Krizové a obtížné sociální situace; nepříznivé situace vyvolané životními návyky nebo způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností; nepříznivé situace vyvolané působením sociálně znevýhodňujícího prostředí; situace, kdy jsou trestnou činností někoho dalšího ohrožena práva a zájmy

osoby; situace, které nejsou osoby schopny řešit z důvodu nízkého věku (což se může týkat všech předchozích situací).

2.3 Cílová skupina nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Konkrétní vymezení cílové skupiny se liší v každém zařízení. To je způsobeno jejich možnostmi, kapacitou, umístěním a lokálními prioritami. Herzog (2007) obecně uvádí cílovou skupinu jako děti a mládež zažívající:

- Komplikované životní události (školní problémy, rodinné problémy, časté stěhování,...)
- Konfliktní společenské situace (generačního rázu, delikvence,...)
- Negativní zkušenosti (šikana, návykové látky, předčasné sexuální zkušenosti,...)

Tuto obecnou definici můžeme srovnat s vymezením v pojmosloví od Herzoga a kolektivu (2008), kde se vymezuje cílová skupina NZDM těmito čtyřmi kritérii:

- Jedná se o děti a mládež, zažívající nepříznivé sociální situace (konfliktní společenské situace, obtížné životní události a omezující životní podmínky).
- Dají se zařadit do věkových skupin (od 6 do 12, od 13 do 19 a od 19 do 26 let).
- Tyto děti a mládež, které žijí nebo se pohybují v konkrétní lokalitě, kterou lze vymezit sociálně nebo geograficky.
- Vztahují se k nim doplňkové charakteristiky jako:
  - Nemohou, či nechtějí se zapojit do standardních volnočasových aktivit
  - Dávají přednost neproduktivnímu trávení volného času
  - Mají životní styl, díky kterému se dostávají do konfliktu a který ohrožuje je samé i jejich okolí.
  - Atd..., viz kompletní výčet v Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (Herzog et al., 2008).

Pokud se podíváme na obě definice cílové skupiny, můžeme s přihlédnutím do praxe říci, nestriktní aplikace těchto pravidel hned při vstupu by odpírala principu nízkoprahovosti přinejmenším v anonymitě a poskytování informací. V praxi se tedy například používá tzv. průtoková strategie, která funguje na principu síta, a odděluje z širokého spektra cílové populace postupně cílovou skupinu.

2.4 Metody práce NZDM

V nastínění metod práce nízkoprahového zařízení pro děti a mládež můžeme vycházet s základních nástrojů, které uvádí Herzog (2007), který z nich zároveň vybírá čtyři základní oblasti:

- Kontaktní práce – oslovení cílové skupiny, přiblížení obsahu programu, navázání vztahu mezi pracovníkem a klientem.
- Intervence – „*Může jít o situační intervenci, instrumentální pomoc, jednorázové poradenství či základní poradenství. Jde o základní výkon programu, tedy ‚proces‘, v němž pracovník programu poskytuje jednomu klientovi či skupině klientů podněty a ti na ně reagují. ... Může jít o jednorázové poradenství či dlouhodobější spolupráci.*“ (Herzog, 2007, s. 263)
- Práce s normami (skupiny) v zařízení – pravidla zařízení jsou způsoby jak působit na vnitřní normy cílové skupiny. Jde o pevné stanovení norem a hranic. Co je zakázáno, povoleno, jaká jsou práva klientů a pracovníků, jaké jsou sankce a jejich uplatnění. Takovéto hranice jsou také podkladem pro diskuzi o nutnosti a smysluplnosti pravidel.
- Programy poskytující doplnění znalostí a poskytující podněty k interakci mezi klientem a pracovníkem – tvorba programů zaměřených na prevenci, informující skupinu a podněcující diskuzi. Mohou být řešeny interně i externě, důležité ale je, aby byl jejich realizátor dobře obeznámen s tématem a dokázal s ním dobře seznámit i skupinu, a ta byla schopna čerpat podněty v následné diskuzi. (Herzog, 2007)

V praxi se také často hovoří o případové práci, což je obdoba intervence, resp. její konkretizace, kontinuální práci, která je v podstatě časovým a četnostním hlediskem podmínky efektivity, dále se mluví o streetworku, který podle klasifikace Herzogem výše spadá do kontaktní práce a je její konkrétní formou.

2.5 Poskytované služby

Konkrétní poskytované služby vyplívají z dispozic a možností konkrétního zařízení. Zde si můžeme stručně uvést seznam, který uvádí Herzog a kolektiv (2008) v publikaci Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, kde je i podrobněji rozepsaný, zejména co se týče náplně jednotlivých intervencí.

Seznam intervencí (které vedou k naplňování procesu individuálního plánování) dle Herzoga a kolektivu (2008) zahrnuje:

- Kontaktní práce
- Situační intervenci
- Informační servis uživateli
- Poradenství
- Krizová intervence / Pomoc v krizi
- Zprostředkování dalších služeb
- Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele
- Případovou práci
- Skupinovou práci / práci se skupinou
- Práce s blízkými osobami
- Pobyt v zařízení
- Volnočasové aktivity
- Preventivní, výchovné a pedagogické programy
- Jednorázové či příležitostné programy
- Dlouhodobé programy
- Doučování

Herzog et al. (2008) uvádí také výčet služeb, které do NZDM nepatří:

- Výměnné programy pro držitele drog
- Kroužky, schůzky oddílů atd.
- Ideologicky zaměřené výchovné programy
- Komerční aktivity
- Psychoterapie jako poskytovaná služba.

3 Romské etnikum na území České republiky

Definování, určení a začlenění do kategorií je v rámci romského etnika velice komplikovaná problematika, obzvláště v českém prostředí. Čeští autoři (Jakoubek, Hirt, Sekyt, Barša, Říčan, Hübschmannová a mnoho dalších) se rozdělili na „několik táborů“, resp. zaujali několik stanovisek, které mají každé ještě několik rozdílných přístupů (např. Hirt a Jakoubek). Otázka kdo je Rom, Cikán, romské národnosti, romského etnika, otázka homogenity Romů, kulturního hlediska, kultury chudoby, sociálního vyčlenění a mnoho dalších poskytují široký prostor pro diskuzi a mnoho názorů a teorií, které nejsou ani správné ani špatné. Protože celá tato problematika se svou komplexností vymyká všem snahám o vědecké zkrocení a definování alespoň primární pevné teoretické základny.⁵

V této práci pojímáme termín Romové jako jakýsi zastřešující termín, ve kterém se slučují Romové definovaní sami sebou záměrně (prohlásí to o sobě, hlásí se k romské národnosti) či nezáměrně (projevují romskou etnicitu), jsou označeni svým okolím, systémem či definování geneticky. Termínem romského etnika budeme tedy rozumět tu část Romů, která projevuje specifické rysy romské etnicity a romské kultury se snahou udržení si tohoto stylu života a zachování této etnicity.

3.1 Specifika romského etnika

Určení typických romských specifíků a kultury⁶ naráží na ten stejný problém jako určení toho, kdo je a není Rom. Romská populace v jen národním měřítku už není příliš homogenní. Podle Moravce (2006) je jisté, že prvky tradiční kultury romských osad – příbuzenství jako základ sociální struktury, rozdělující kritéria subetnicity a rituální čistoty a nečistoty, víra v mule (tj. ve vracející se duše mrtvých) atd. jsou žity a předávány. Konkrétní podoba pozůstatků kultury osad (u Romů s předky z

---

⁵ K čemu je to, že se autoři shodnou např. na indickém původu (který je ověřen vědeckým výzkumem, a to jak biologickým, tak lingvistickým a kulturním), když Romové žijí celá staletí na území Evropy a v kontextu její kultury. Tato informace je cenná z historického hlediska, ale v praktické problematice to není bod, od kterého by se dalo vytvářet nějaké východisko. Vyjma tedy extrémistických pojetí, projevujících se výroky typu „Cigáni zpět do Indie!“, která jsou asi tak smysluplná, jako chtít přestěhovat nedomorodé Američany a Australany zpět do Evropy. Problematika má především svá kulturní, sociologická, politická a v podstatě i ekonomická specifika, podléhá dynamickému vývoji a veškeré nové úspěchy a neúspěchy přináší nová hlediska a teoretická východiska. Berme tudíž tuto problematiku pro účely této práce značně s nadhledem.

⁶ Největším romským specifíkem je právě kultura, ač se liší dle jednotlivých subkultur a stupně asimilace Romů ve společnosti, je zdrojem všech specifíků romského etnika, které jsou navíc vzájemně provázané.

těchto osad) závisí na mnoha okolnostech, např. odkud ze Slovenska rodina pochází, jaký byl její osud při stěhování a poté na území dnešní České republiky.

„Předpokládáme, že mezi jednotlivými rodinami (a vzhledem k silným tlakům na akulturaci i mezi jednotlivci) existuje silná variabilita co podoby, intenzity a významu těchto reziduí v rámci konkrétní ‚verze‘ subkultury romských populací v České republice. Například degešství, (rituální nečistota) je některými Romy vnímáno tak, jak se s ním setkáváme v prostředí osad, u jiných je smíšeno s významy, které souvisejí více s prostředím českého města – za degeše může být někdo považován, protože užívá drogy, překračuje normy sousedských vztahů nebo nakládá nepřijatelně s odpady.“ (Moravec, 2006, s. 14-15)

Stejně tak můžeme na Moravce odkazovat v tom, proč zde není sjednocený výkladový model romské kultury (a tudíž jejího největšího specifika). Udává, že nikdo dosud nezformoval teoretický model romské kultury v České republice a prorokuje, že k tomu ani v budoucnu nedojde. Jako důvod uvádí, „...že Romové žijící v České republice netvoří jasně identifikovatelnou a ohraničenou společnost, za kterou lze, samozřejmě s jistým přiblížením, považovat například obyvatele jedné romské osady, nebo dokonce obyvatele osad vůbec.“ (Moravec, 2006, s.15)

Dále uvádí velkou variabilitu kulturních vzorců jak mezi jednotlivými romskými příbuzenskými skupinami tak i místy, kde žijí. „Naše poznatky o kultuře/kulturách či subkultuře/subkulturách (Vztah subkultura je v případě Romů žijících v České republice vhodnější, neboť vzhledem k provázanosti s českým prostředím se nejedná o kulturu v plné míře oddělenou a autonomní.) Romů v České republice tak dost možná budou mít spíše podobu mozaiky pozorování než sjednocujícího výkladového modelu.“ (Moravec, 2006, s.15)

3.1.1 Romská kultura na území České republiky

Jakoubek (2006) rozlišuje tři kulturní komplexy, které jsou spojovány s adjektivem „romská“. V této perspektivě poukazuje na „Tradiční romskou kulturu“, což jsou typické vnitřní principy jako například nejdůležitější princip příbuzenství, dále rituální čistota a nečistota, subetnická příslušnost (dělení na Romy olašské, slovenské, maďarské, zbytky Romů českých a skupinu Sintů), atp.

Jako druhou definuje „Národní romskou kulturu“, která je programově budována jako analogie kultury majoritní, kde základním principem společenství nositelů této

kultury je jejich primární identifikace s romským národem, který začleňuje všechny Romy, kteří sdílejí jednu identitu a loajalitu ke „svému“ národu.

Národní romská kultura se na rozdíl od tradiční předává standardizovanou formou zejména ve školách, s jejím projevem se setkáme v romských periodických, psaných dějinách Romů, romských muzeích, romských kuchařkách, manifestuje se romskou národní vlajkou a hymnou. Je v důsledku uměle vytvářena a neřídka se stává, že je vlastně až v rozporu s kulturou tradiční. Participantů této kultury je zhruba tolik, kolik se jich hlásí ve statistikách k romské národnosti, ale v praktickém užití do ní bývají zahrnováni i nositelé tradiční romské kultury, kteří se jinak (oficiálně a sami za sebe) k romské národnosti nehlásí.

Poslední kulturní komplex je dle Jakoubka „Kultura chudoby“. Nemá smysl ji v této stručné definici příliš vysvětlovat, důležité je, že je vztažena k otázce „zda vytváří členství ve skupině, která byla po celé generace chudá, příslušnost k odlišné kultuře?“ a podrobněji je probírána v obsáhlém sborníku „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení (editoři Tomáš Hirt a Marek Jakoubek, Plzeň : Aleš Čeněk, 2006) v příspěvcích několika autorů.

3.1.2 Romská kultura jako opozitum

Křištof (2006) ve svém pojednání Nezamýšlené důsledky podpory „romské integrace“ překládá a předkládá soustavu strukturálních opozit (viz Tabulka 1 – Strukturální opozita) od britského akademika Stewarta (Stewart, Michael – The time of Gypsies, Westview Press, 1997), který tato opozita, která jsou zároveň ekonomická, sociální a morální, sestavil na základě dlouhodobých stacionárních výzkumů v Maďarsku.

Tabulka 1 – Strukturální opozita

Gádžo	Cikán/Rom
Místo formuje osobu	Bez vztahu k místu
Práce	Kupčení (kšeftování)
Námaha (píle/dřina)	Kecy/kupecké počty
Poctivost/pečlivost	Chytrost
Výroba	Přemísťování/točení zboží
Autonomie skrze vyhnutí se směně	Autonomie skrze vyhnutí se práci
Světské konání	Magie
Šetrnost	Utrácení
Akumulace v rodině	Bratrské sdílení
Minulost zatěžuje žití	Minulost není důležitá

(Krištof, 2006, upraveno, s. 170-171)

Steward dále uvádí: „Romové se sami definují v opozitu vůči gádžům, kteří jsou nazíráni jakožto méně hodnotné lidské bytosti. Romský způsob života je adaptací cizí etnické skupiny na hostitelské prostředí, ve kterém úspěšně našli volnou nitku k zaplnění, což jim umožnilo zachování odlišnosti.“ (Steward in Krištof, 2006, s. 170)

Můžeme tedy odvodit, že romská přirozenost je být v opozitu, být odlišný, přinejmenším v kulturně-etnickém smyslu a v poměru k západní kultuře, resp. kultuře a hodnotám moderní Evropy.⁷

3.1.3 Romská kultura jako faktor znevýhodnění

Romská kultura, respektive její zvnitřnění a vědomí u samotných Romů, se dá označit pojmem romství. Jakoubek (2006) na základě studie Viktora Sekyta „Romské tradice a jejich konfrontace se současností (romství jako znevýhodňující faktor)“ uvádí, že neúspěch nositelů (tradiční) romské kultury, zejména v problematice vzdělání, bydlení a zaměstnání, je způsoben nejen diskriminací ze

⁷ Když tento závěr přeneseme do kontextu diskriminace a problematiky romského vyloučení, můžeme položit tyto otázky: To, že negativně pohlížíme na souseda, který představuje opak všech hodnot, které jsou pro nás důležité, a je to zrovna Rom, dělá to z nás rasisticky smýšlející sousedy? Pokud jako ředitelé firmy odmítneme žadatele, jehož vlastnosti jsou v opozitu s našimi (a většinou pro majoritu běžnými) požadavky na dobrého pracovníka, a je to Rom, dopouštíme se diskriminujícího chování? Není to právě kulturní odlišnost v kombinaci se snahou zapojit Romů do společnosti, jako by žádné odlišnosti (které si naopak chtějí zachovat) neexistovali, způsobující zvýšené napětí?

strany členů a institucí majority, ale také „vnitřními“ faktory vyplývajícími z povahy těchto vzorců samotných, resp. z jejich nekompatibility se vzorci majoritní společnosti. Podle Jakoubka (2006) se jedná zejména o tyto oblasti:

Vzdělání – Romská rodina si své členy střeží a neakceptuje osobní vzestup, pokud by mohl znamenat omezení solidarity k ní. Přitom osobní vzestup v dnešní české společnosti bez tohoto omezení je prakticky nemožný. Romská rodina požaduje na jejím členu podíl na plodech jeho práce a i téměř všechnen jeho volný čas. Za tohoto předpokladu je téměř nemožné současně např. studovat. Navíc veškerý výsledek iniciativy se po rozdělení do rodiny téměř ztratí, a to podlamuje osobní motivaci k vlastní iniciativě již v počátku.

V rodině je každá individuální činnost podezřelá, a tak záliba ve čtení a učení nemá žádnou podporu a je v ní spatřována cesta k odpadu od rodiny. Rodiny tedy nemají zájem na školním vzdělání, nebo od něj přímo odrazují. A klíčem k úspěchu v české společnosti je právě školní vzdělání, které je u romské rodiny v konfliktu s jejími principy, kde rodina stojí na vrcholu žebříčku hodnot.

Práce – Opět princip romské rodiny stojí v cestě získat dobře placenou práci. Vědomí toho, že se stejně o výsledky své práce rozdělí se všemi členy rodiny, a to i těmi, kteří nepracují, ale mohli by, nemotivuje ke snaze pracovat více než ostatní členové rodiny, obzvláště když by jeho zvýšené úsilí stejně nebylo zvláště oceněno. Některé prvky romství, kterého si romové vysoce cení, jsou v přímém protikladu s tím, co se v české společnosti považuje za nezbytné vlastnosti dobrého pracovníka. Tudíž ve spojení se špatně nastaveným systémem sociálních dávek, konkurence cizinců na trhu práce a diskriminací potenciálním zaměstnavatelem (který se vlastně chová naprosto racionálně) je důsledek naprosto zřejmý.

Bydlení – Velké romské rodiny už jen z principu přirozeným provozem domácnosti ztěžují soužití s ostatními nájemníky zejména panelových a činžovních domů. Navíc časté oslavy, setkání, hudba a tanec, ale i hádky jsou příčinou odmítavého postoje neromských obyvatel. Rodinná solidarita je urychlovačem ztráty a brzdou získání bydlení nového. Navíc romská nevzdělanost v kombinaci s bezohledností majitelů domů podmínky dále zhoršuje.

Sekyt před nás tedy staví dilema toho, zda romskou kulturu zachránit jako skanzen s tím, že romové budou jeho zaměstnanci placeni sociálními dávkami, nebo

umožnit Romům cestu k úspěchu v české společnosti za cenu jejich vlastní kultury.⁸ (Sekyt in Jakoubek, 2006)

Můžeme tedy vyvozovat, že snahy v naší republice o integraci romů do české společnosti, za předpokladu zachování jejich kultury, jsou téměř utopistickou představou, na které celé tyto snahy dosud selhávají. Jakoubek poukazuje na to, že příbuzenství je zde dominantní institucionální sférou a v této skutečnosti patrně spočívá největší rozdíl mezi sociální organizací romských komunit a majoritní společnosti (potažmo jejich kultury).

„Zachování rodinných vzorců typických pro tradiční romské rodiny je tedy (dnes a v kontextu současné majoritní společnosti) pro jejich členy výrazně (sociálně, ekonomicky...) nevýhodné a obecně je jedním z významných faktorů způsobujících socioekonomické potíže ‚romské populace‘ v Čechách.“ (Jakoubek, 2006, s. 331)

Rodina je základní jednotkou příbuzenské sféry, která je hlavní součástí tradiční romské kultury. Změní-li se typ této rodiny (nejspíše na obvyklý typ majoritní kultury), zmizí i největší specifikum tradiční romské kultury a zůstanou pouze její dekorativně-ornamentální složky (např. folklor a jazyk). Přičemž „problém“ z celé situace dělá skutečnost, že členové romských rodin aspirují na vysoký standard materiálního zabezpečení, vysoké finanční příjmy apod., přičemž ovšem lpí na svých rodinných vzorcích. To je jádrem potíží a problém spočívá v tom, že specifický typ romské rodiny znevýhodňuje své participanty při snaze o úspěch v majoritní společnosti, o který tito participanti stojí. Kdyby o něj nestáli a byli by spokojeni s nízkým materiálním standardem svých domácností (kompenzovaný ovšem bohatým rodinným životem, etc.), problém by patrně existoval ve výrazně odlišné podobě a nebo by neexistoval vůbec. (Jakoubek, 2006)

3.2 Romové v kontextu identifikace

Jak můžeme s jistotou označit daného jedince jako Roma? Budeme tak určovat podle jeho typického vzhledu? Nebo podle jeho chování, podle jeho rodiny, podle jeho sociální situace? Budeme ho definovat podle jeho kultury?⁹ Úhlů pohledu je více, a ani ty nám nezaručují, že i sám jedinec se poté bude jako Rom identifikovat.

---

⁸ A upřímně – je v našich možnostech vůbec na toto dilema odpovědět a úspěšně zareagovat?

⁹ A jak jsme si naznačili v předchozím oddíle, i s vymezením Romské kultury to není vůbec snadné.

3.2.1 Rom, romský

„Romové, nositelé romské kultury (v sociologickém významu). Romem je míněn ten, kdo si osvojil a praktikuje určitý komplexní integrovaný systém hodnot, norem, principů sociální organizace, způsobů řešení problémů atd., systém, který identifikujeme jako romskou kulturu.“ (Moravec, 2006, s.14)

Toto jednoduché definování, ač pro naše účely dostačující, může samo o sobě ihned čelit oprávněné kritice, a žádá si přinejmenším povysvětlení, čehož si uvědomuje i sám Moravec.

V poznámce tudíž uvádí, že se může definice zdát kruhovou, ale vychází z toho, že pro pojetí romství jako příslušnosti ke kultuře je výchozí právě kultura, která je teoreticky nezávislá na svých individuálních nositelích. Člověk socializovaný do této kultury by byl tedy Romem, i kdyby se jím neprohlašoval a nebyl za něj považován druhými. *„Musíme ještě zdůraznit, že považovat nebo nepovažovat jednotlivého člověka za nositele romské, případně jakékoliv jiné kultury je ošemetná věc. Kultura ve společenskovědním smyslu je totiž myšlenkový model vytvořený k tomu, aby popsal způsob života, myšlení a společenské organizace v rámci lidské kolektivity. Lidé nežijí kulturu, žijí prostě své životy, a kultura je soubor rysů, které abstrahujeme ze života mnoha lidí v určité společnosti.“ (Moravec, 2006, s.14)*

3.2.2 Romové ve smyslu sebeidentifikace

Aneb Romem je ten, kdo se za něj pokládá. Každý má vlastní způsob kolektivní sebeidentifikace. Ne všichni, kteří se identifikují jako Romové, se hlásí k romskému národu. A nelze tvrdit, že čeští Romové jsou si své romské národnosti vědomi, ale mají nějaký důvod nehlásit se k ní veřejně, například kvůli zneužití takového údaje. I když v případě mnoha Romů to tak může být, všechny důvody dostatečně neznáme a tak tyto úvahy zůstávají domněnkou. Sociální vědy dospěly k poznání, že způsoby kolektivní sebeidentifikace nazývané národností a etnicitu jsou výtvořem, moderní společnosti a ty, které neprošly procesem jejich tvorby a přenosu do podvědomí, je v nám známé formě neobsahují. A právě to může být důvodem, proč se mnoho občanů považuje za Romy, ale nevnímají to jako svou národnost, necítí se být příslušníky jednotného romského národa. (Moravec, 2006)

Každý člověk má právo na svou sebeidentifikaci a je důležité si uvědomit, že identifikace je podmíněna také konkrétní situací. Jak uvádí Moravec: *„Člověk se v nějaké situaci může považovat především za Horváta (při setkání s někým z rodiny*

Čonků), v jiné především za obyvatele své čtvrti (když je o bydlišti řeč v televizi), za Roma (když mluví s ,ne-Romem ') a jindy za Čecha (když cestuje do ciziny, když je mu naznačeno, že jako Rom je vlastně méně občanem, což je v životě Romů v České republice běžný jev.“ (Moravec, 2006, s. 16)

3.2.3 Rom jako připsaná vnější charakteristika

Aneb Romem je ten, kdo je za něj považován svým okolím. A právě pro to je tato kategorie relevantní. V případě sociální práce či tvorby sociální politiky musíme brát v potaz, že lidé obvykle neuvažují o druhých v kategorii kultury nebo jím zvolené identity. Proto jsou lidé obvykle identifikováni jako Romové právě na základě jakéhosi typického vzhledu. (Moravec, 2006)

Nekonfliktní představa etnické identity jako směsi kultury, jazyka, sebepojetí a vzhledu je široce sdílená je to, co se „eticitou“ míní v běžné řeči. S takovýmto pojetím se spokojíme, dokud jej hlouběji nezkoumáme nebo nenarazíme na opačný příklad. *„Kultura, sebeidentifikace a fyzický vzhled jsou mimoběžné – v tom smyslu, že konformita ke kulturním vzorcům se získává výchovou, identita se ztvrzuje rozhodnutím a fyzická podoba je věcí genetické výbavy – není proto užitečné je na poli vědeckého nebo obecně kritického zkoumání nechávat smíšené do jedné pojmové směsi. Nositelé romské kultury se nemusí považovat za Romy. Ti, kteří se za ně považují, nemusí ve skutečnosti praktikovat kulturní vzorce vlastní tradičnímu romskému prostředí. Romové kulturou mohou být světlovlasí a modroocí. Ti, kteří jsou jakožto Romové rozpoznáváni na základě toho, jak vypadají, mohou takové zařazení odmítnout, a jejich volba má pak přednost před každou kategorizací. A tak dál.“ (Moravec, 2006, s. 18)*

Zde se nenastíhuje pouhá teorie, protože aktéři romské problematiky, zejména z oblasti veřejné správy, jednají především na základě toho, jak chápou výklad toho, kdo je a kdo není Rom. A už samotné omyly v předpokladech mohou vést k dalším omylům v praxi.

3.3 Práva národnostních menšin

Práva národnostních menšin jsou taktéž diskutovaným tématem, i když podstatně méně jako samotné otázky problematiky jednotlivých menšin. Zde se totiž dá jednoduše vycházet z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, což je

Radou Evropy nejdůležitější sjednaná úmluva o lidských právech a je základem ochrany lidských práv v Evropě. Což se u nás odráží v Listině základních práv a svobod (tzn. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.), konkrétně práva národnostních menšin jsou reflektována v hlavě třetí – práva národnostních a etnických menšin.

3.3.1 Mezinárodní práva

Práva menšin jsou rozváděna i v mezinárodním měřítku. Dobré obecné shrnutí nám poskytuje Scheu (1998). Konkrétní práva národnostních menšin v mezinárodněprávních dokumentech se týkají zejména do těchto několika oblastí:

Právo na udržování a rozvoj vlastní identity: Identita národnostních menšin je určována na základě jazyka, tradic, náboženství a kulturního dědictví, avšak z právního hlediska přetrvává mnoho nejasností, zejména pokud jde o problematiku zachování identity a současnou integraci do většinové populace země. Sem patří i právo menšiny na rovnost před zákonem.

Jazyková práva: Je to nejdůkladněji zpracovaná oblast v důsledku toho, že jazyk představuje základní složku identity národnostní menšiny. Jazyková práva se týkají používání menšinového jazyka ve veřejném životě: Právo na jazyk úřední a soudní, právo používat osobní jména a topografická označení v jazyce národnostní menšiny, právo na vědecký jazyk a právo používat menšinový jazyk v kulturním životě.¹⁰

Vzdělávací práva: Mezinárodněprávní dokumenty vymezují či doporučují práva národnostních menšin v oblasti školství. Některá právní ustanovení formulují doporučení k tomu, aby příslušníci mladé generace národnostních menšin měli možnost se vzdělávat ve školách ve svém mateřském jazyce. Samozřejmě tato doporučení jsou vztahena na konkrétní situaci určenou jednak početností, jednak geografickým rozložením národnostní menšiny.

Mezinárodněprávní dokumenty doporučují další práva národnostních menšin vedle výše uvedených, např. právo na politické zastoupení, právo na vykonávání náboženství a další. (Scheu, 1998)

S ohledem k tématu práce (zejména klientele nízkoprahového zařízení pro děti a mládež) je nezbytné zmínit Úmluvu o právech dítěte. Zde je hned v třetím článku stanoveno, že zájem dítěte je přední hledisko jakékoli činnosti týkající se dětí, dále je

---

¹⁰ Přiznejme si, že jazyková práva, obzvlášť málo rozšířených menšin, jsou opět otázkou a značnou komplikací v problematice jejich integrace za současného uchování jejich jazyka.

zde závazek států k zajištění takové péče, jaká je nezbytná pro jejich blaho (s ohledem na práva rodičů) a zabezpečení toho, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným úřady. Můžeme ještě zmínit článek 16, kde se uvádí, že žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst. Vzhledem k tomu, že nízkoprahové zařízení jsou zejména sociální službou, tak již z principu tento přístup zastávají a ze zákona zaručují.

3.3.2 Práva v rámci České republiky

Co se týká práv národnostních menšin u nás konkrétně, tak jsou legislativně konstatována v Zákonu č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů¹¹. Zde už v preambuli nalezneme, že „*Parlament České republiky ... respektuje identitu příslušníků národnostních menšin jako jednotlivců i skupiny projevující se zejména vlastní kulturou, tradicemi či jazykem, máje na zřeteli vytváření multikulturní společnosti a usilujíc o harmonické soužití národnostních menšin s většinovým obyvatelstvem, zaručuje příslušníkům národnostních menšin právo na účinnou účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech, zvláště těch, které se týkají národnostních menšin, chráně práva příslušníků národnostních menšin v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, s Ústavou a s Listinou základních práv a svobod.*“ (Zákon č. 273/2001 Sb.)

Dalším důležitým bodem je definice národní menšiny. Dle zákonné úpravy: „*Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury*

---

¹¹ Pro úplnost: Tento zákon byl novelizovaný zákonem č. 320/2002 Sb. o změně zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů. Jak už název zákona předjímá, jedná se o formální organizační úpravu přenášející odpovědnost na krajské úřady a obecní úřady rozšířenou působností. Důležitější však je, že do ní zapojuje integrační politiku týkající se příslušníků romské komunity.

a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“ (Zákon č. 273/2001 Sb., § 2)

Jako obecné shrnutí tohoto zákona si taxativně zmíníme body, jichž se jednotlivé paragrafy zákona č. 273/2001 Sb. dotýkají, tzn.: výkon práv příslušníků národnostních menšin, svobodná volba příslušnosti k národnostní menšině, právo na sdružování příslušníků národnostní menšiny, právo účasti na řešení záležitostí týkajících se národnostní menšiny, právo na užívání jména a příjmení v jazyce národnostní menšiny, právo na vícejazyčné názvy a označení, právo na užívání jazyka národnostní menšiny v úředním styku a před soudy, právo na užívání jazyka národnostní menšiny ve věcech volebních, právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, právo na rozvoj kultury příslušníků národnostních menšin, právo na rozšiřování a přijímání informací v jazyce národnostní menšiny.

Krištof (2006) uvádí, že v něm sice nejsou menšiny taxativně uvedeny, ale považuje se za ně menšinové etnické společenství tradičně, tj. vícegeneračně usídlené na území České republiky. Těmto menšinám poté zaručuje výkon práv zmíněných v odstavci výše. Z Krištofova výkladu se tedy *„nejedná se tedy o recentní migrující cizí státní příslušníky. O integraci se v zákoně mluví pouze v souvislosti s integrací příslušníků romských komunit.¹² Pojem integrace se jinak v českém prostředí objevuje pouze v souvislostech s integrací cizinců anebo azylantů. O potřebách integračních opatření vůči jiným etablovaným menšinám (německé, polské, řecké či slovenské) se právem nepociťuje absence veřejné diskuze a nikdo, nejméně pak příslušníci těchto menšin, takovou praxi nepociťuje.“* (Krištof, 2006, s. 165)

„Integrační praxí“ zaměřenou na romskou populaci je podle Krištofa v České republice rozuměna soustava opatření veřejné správy, od jejichž uplatnění je očekáváno zapojení Romů do společnosti. *„Snahy o dosažení takto deklarovaného cíle lze datovat již od konce druhé světové války a je pro ně typické, že opatření byla přijímána ústředními orgány státní správy a realizována nejnižšími složkami*

---

¹² Zde musíme poukázat na to, že v původním zákoně se o Krištofem zmiňované integraci romských komunit nehovoří. Toto je až předmětem novelizace zákonem č. 320/2002 Sb.

administrativy; nevyjasňovala, kdo má být kam integrován, jací či kteří Romové se mají integrovat do jaké či které společnosti; etnická specifika byla vysvětlována hledisky sociálně-ekonomickými nebo naopak.“ (Krištof, 2006, s. 165)

4 Diskriminace

Diskriminací je v zásadě myšleno znevýhodnění z určitých diskriminačních důvodů jednotlivce nebo skupiny proti někomu jinému. V souvislosti s diskriminací můžeme narazit i na rovné a rozdílné zacházení.

Rozdílné zacházení není diskriminací. Na rozdíl od diskriminace někoho zvýhodňuje nebo znevýhodňuje na racionálním podkladě. Diskriminace je negativní jev, znevýhodnění z důvodu osobní preference nebo například snahy někoho za jeho rozdílnost tímto jednáním potrestat.

„Diskriminace je znevýhodnění z určitých důvodů (tzv. diskriminační důvody) oproti někomu jinému, tj. odlišné zacházení s jednotlivcem nebo skupinou osob, motivované jejich odlišností.“ (Faltová, Zunt, 2008, s. 3)

4.1 Charakteristika pojmu a jeho tématické vymezení

O diskriminaci se tedy jedná, pokud je člověk znevýhodňován na základě konkrétních právem zakázaných kritérií a v určitých právem stanovených oblastech nebo situacích.

Diskriminačními důvody jsou tedy: pohlaví, věk, zdravotní stav, sexuální orientace, sociální původ, rasový nebo etnický původ, náboženství, víra nebo žádné vyznání, národnost a státní občanství. (Faltová, Zunt, 2008)

Faltová a Zunt (2008) rozlišují diskriminaci na:

- **Přímou diskriminaci** – je to taková diskriminace, kdy se s jedincem či skupinou osob zachází méně výhodně, než s osobami ve srovnatelné situaci, i když by tomu vzhledem k právní úpravě nemělo být.
- **Nepřímou diskriminaci** – jedná se o takovou diskriminaci, kdy je jedinec nebo skupina osob vystavena zdánlivě neutrálnímu rozhodnutí, opatření či praxi, která způsobuje znevýhodnění osob určité skupiny oproti osobám to této skupiny nepatřící. Tento typ diskriminace je často skrytý.
- **Obtěžování a pronásledování** (autoři uvádějí, že za diskriminaci je považováno za určitých podmínek i toto chování):
  - **Obtěžování** – včetně sexuálního, je zde úmysl někoho zesměšnit, ponížit, zastrašit, vytváření negativní atmosféry, šíření pomluv

a používání urážlivých poznámek. A to jak v rámci přímého zapojení se, tak jako pokynu a navádění k této činnosti.

- Pronásledování – pokud se s osobou zachází nevhodněji na základě její snahy o dovolání se ochrany před diskriminací.

Do oblastí, ve kterých diskriminace zejména probíhá, řadíme:

- **Oblast práce, zaměstnání** – ať už při přijímání nebo v pracovním procesu.
- **Služby** – diskriminace spotřebitele, nejčastěji vyšší ceny pro cizince, odmítnutí poskytovat zboží a služby určitým skupinám obyvatelstva, nevpuštění nevidomého se slepeckým psem do restaurace atp.
- **Bydlení, zdravotní péče a školství** – znevýhodňování rodin s větším počtem dětí (stanovení nájmu na dobu kratší než je běžné), etnických skupin (i přes to že majitel nemá přímou negativní zkušenost), v lékařství přednějším ošetřováním pacientů v pracovním věku a ve škole například neodůvodněný návrh na přeřazení romského dítěte do zvláštní školy. (Faltová, Zunt, 2008)

4.2 Legislativní přístup

Po legislativní stránce je diskriminace a v důsledku také práva menšin v České republice dobře pokryty. Tudíž neduhy tohoto systému a případnou diskriminaci nemůžeme automaticky přičítat nedostatku pozornosti zákonodárných orgánů.

Zavítáme li na stránky ministerstva práce sociálních věcí, jako právní předpisy Evropského společenství z oblasti „antidiskriminace“ se nám zobrazí dvě směrnice:

- Směrnice rady č. 2000/43/ES, ze dne 29. června 2000, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ
- Směrnice rady č. 2000/78/ES, ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání

Na obecné úrovni můžeme vycházet ze sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte nebo zákonu č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (a také zákonu č.320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů).

4.3 Multikulturní teorie

Mezi nejhlavnější preventivní přístupy, které nemají formu legislativních dokumentů, jsou osvětové edukační programy. Pojí se s pojmy jako multikulturalita, multikulturní výchova, interkulturní výchova¹³, výchova k toleranci, prevence diskriminace a snižování předsudků.

Základní teoretické koncepce a pedagogické snahy realizace multikulturní výchovy se liší podle konkrétních autorů, ale svými rysy se dají poměrně jasně kategorizovat. Průcha odvozuje po shrnutí definic různých autorů tyto dvě základní koncepce:

„Koncepce (A): Multikulturní výchova je proces, jehož prostřednictvím si jednotlivci mají vytvářet způsoby svého pozitivního vnímání a hodnocení kulturních systémů odlišných od jejich vlastní kultury a na tom základě mají regulovat své chování k příslušníkům jiných kultur.

Koncepce (B): Multikulturní výchova je konkrétní vzdělávací program, který zabezpečuje žákům z etnických, rasových, náboženských a jiných minorit takové učební prostředí a takové vzdělávací obsahy, jenž jsou přizpůsobeny specifickým jazykovým, psychickým a kulturním potřebám těchto žáků.“ (Průcha, 2001, s. 43)

Koncepce (A) je formující pojetí, které má za cíl vytvořit určité dispozice u žáků a studentů. Tyto dispozice mají základ v znalostech a dovednostech osvojovaných v rámci jednotlivých vyučovacích předmětů.¹⁴

Druhá koncepce ukládá, že příslušníkům etnických a jiných menšin musí být ve vzdělávání zajištěny příslušné podmínky. V praxi to znamená vzdělávání v mateřském jazyce, individuální vzdělávací programy, respektování výchovných stylů v rodinách těchto etnik. (Průcha, 2001)

Pokud se podíváme na obě koncepce, je zřejmé, že princip druhé koncepce je pro účely prevence diskriminace značně irelevantní, protože nevede k snižování a rozkládání předsudků a stereotypů a tudíž prevenci diskriminace. Druhý princip pouze vede k segregaci, a tím spíše vytváří prostředí pro vznik diskriminace na základě přetrvávajících předsudků a stereotypů a i faktického vyčlenění.

---

¹³ Interkulturní výchova je v podstatě synonymem výchovy multikulturní. Tento termín je často užíván v Evropě na úrovni mezinárodní vědecké komunikace, podobně jako termíny interetnická a multietnická výchova požívané zejména v USA.

¹⁴ Kromě oblasti školní výuky se dá tato koncepce snadno vytáhnout i na subjekty mimoškolní výchovy, například pro naše šetření právě na nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.

Podobnou kritiku uvádí i Průcha (2001), který navíc uvádí i hledisko samotného vzdělání. Podle něj multikulturní výchova v tomto pojetí (tj. druhá koncepce) vede k separatismu. Tím, že se klade důraz na rozdílnosti kultur, potlačuje se u příslušníků minorit vědomí občanské sounáležitosti a spoluzodpovědnosti v dané zemi. Odlišné vzdělávací programy pro příslušníky minorit mohou mít za důsledek devalvací vzdělání – jestliže jsou pro žáky z minoritních rodin připravovány vzdělávací programy s nižšími požadavky, než mají vzdělávací programy majoritní populace, vytváří se nižší kvalita a nižší prestiž úrovně vzdělávání u minoritních žáků. Z toho plynou pro další vzdělávání těchto žáků, a tím i jejich budoucí profesní kariéru značné negativní důsledky.

4.4 Multikulturní výchova

„Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečné efekty nejsou spolehlivě prokazovány.“ (Průcha, 2006, s. 15)

Abychom předešli představě, že multikulturní výchova je jen záležitost týkající se víceméně školní výuky, musíme zmínit i další pohledy. Na multikulturní výchovu lze tedy pohlížet z více možných hledisek. Průcha (2006) je definuje jako:

- Multikulturní výchova je praktická edukační činnost
- Multikulturní výchova je oblast vědecké teorie, má interdisciplinární charakter
- Multikulturní výchova je oblast výzkumu
- Multikulturní výchova je systém informačních a organizačních aktivit.

Pro naše účely je nedůležitější první oblast, realizována především školní výukou ale také na výstavách, festivalech, publikacích (vládních i nevládních organizací), či zařízeních pro děti a mládež. To vše představuje multikulturní výchova jako součást edukační praxe.

Přínos multikulturní výchovy dle Průchy (2006), odkazujícího se na Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha (2001) a Rámcový

vzdělávací program pro základní vzdělávání (2005), je usilování o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů a menšin, získání znalosti o kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti, učení se komunikovat a žít s příslušníky odlišných skupin, uvědomění, že všechny kultury jsou si rovnocenné a neexistuje u nich koncept nadřazenosti. Dalším přínosem je osvojení si dovednosti rozpoznávat projevy rasové nesnášenlivosti a být odpovědný za své jednání a projevy.

Multikulturní výchova nám napomáhá uvědomovat si vlastní identitu, vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, učí vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení vlastní identity, vede k angažovanosti na vztahu společnosti k minoritám a při potírání projevu xenofobie, diskriminace a rasismu. (Průcha, 2006)

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 Formulace cílů praktické části

Cílem praktické části je získat dobrý vhled do prostředí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, pozorovat jeho chod a posuzovat ho z hlediska prevence diskriminace. Zachytit a interpretovat kulturní konflikt mezi majoritní a minoritní částí jeho klientely, projevy diskriminace a roli pracovníků v celém procesu. Cílem je taktéž posoudit úroveň případné diskriminace, klima mezi klienty z majoritní populace a klienty z romské menšiny a přínos zařízení v této oblasti.

Jako rámec šetření praktické části byl zvolen kvalitativní přístup. Tato volba je učiněna s ohledem na prostředí, ve kterém šetření bude probíhat a především na to, co šetření zjišťuje. Budeme vycházet z teorie, postupů a principů kvalitativního výzkumu, tak jak jsou popsány v obsáhlé publikaci Jana Hendla „Kvalitativní výzkum – Základní metody a aplikace“.

„Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací.“ (Hendl, 2005, s. 51)

Pokud budeme i nadále vycházet z definicí Hendla (2005), při kvalitativním výzkumu se výzkumník snaží získat celistvý pohled na předmět studie, jeho kontext a pravidla, která fungují v dané oblasti. Používá při tom relativně málo standardizované metody získávání dat a on sám je hlavním nástrojem výzkumu. V tomto výzkumu mohou získaná data představovat přepisy poznámek z pozorování a rozhovorů, obrazové a zvukové záznamy, deníky, poznámky, úřední dokumenty a vše, co nám přibližuje zkoumané lidi a prostředí.

Primárním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje a proč jednají určitým.

„Získaná data se induktivně analyzují a interpretují. Kvalitativní výzkumník ne sestavuje ze získaných dat skládku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí. Výzkumník ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci.“ (Hendl, 2005, s. 52)

5.1 Základní definování rámce šetření

Pro účely ujasnění celého šetření nám Hendl (2005) uvádí několik pojmů a jejich konkretizaci, na které můžeme rovnou uvést náležitě odpovědi a utřídit tím šetřenou problematiku do konkrétního rámce:

Oblast šetření: Tematická oblast, v níž se bude provádět výzkum. Tzn. oblast prevence diskriminace v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.

Zkoumaný problém: Problém, který potřebuje řešení. Konkrétně stav „antidiskriminačních podmínek“ v NZDM.

Účel šetření: Stanovení toho, co se bude z problému zkoumat a jak. Bude se šetřit klima zařízení, jeho přínos a jeho funkce v rámci prevence diskriminace, způsobem šetření bude pozorování (a do jisté míry i analýza dokumentů).

Výzkumná otázka: Otázka týkající se procesu, fenoménu, aspektu, který se bude zkoumat. Procesem bude pozorování s následným vyhodnocením, kde hlavním fenoménem je diskriminace, a jako aspekt je zjišťující a částečně hodnotící hledisko. Konkrétní otázky šetření budou vycházet z cílů uvedených v úvodu této kapitoly.

Hypotéza šetření: Predikce nebo odhad vztahu, který existuje v reálném světě za určitých podmínek. Cílem šetření není stanovovat a ověřovat určité hypotézy, přesto se šetřená problematika nevyhnula jedné neoficiální hypotéze. Více viz kapitola 6 Úvod do šetření.

5.2 Hlavní metody kvalitativního šetření

Dle Hendla (2005) se výzkumný postup monitoruje pomocí uznaných kritérií kvality. Má vést k poznání, které přispěje k lepšímu porozumění sociálnímu světu a umožní odhad budoucího vývoje zkoumaných jevů. Účel výzkumu obvykle zařazujeme do jedné ze tří kategorií: explorační, popis, explanace.

Popis

„Popisný výzkum dává obraz specifických podrobností situace, jevu nebo vztahů. Popisný a průzkumný výzkum mají mnohé znaky společné a mnohdy splývají. Popisný výzkum popisuje jevy a soustředí se na otázky: kdo, jak a kolik. Používá techniky jako statistické šetření, terénní pozorování a případová studie. K určení, zda je daný výzkum popisný, potřebujeme zodpovědět následující otázky:

- 1. Popisoval výzkumník zvolený fenomén?*
- 2. Dokumentoval výzkumník vlastnosti daného fenoménu?“ (Hendl, 2005, s. 38)*

Konceptuální rámec

Při výběru konceptuálního rámce, uvažujeme o jaké typy znaků se budeme opírat. Konceptuálním rámcem se rozumí teorie předmětu, který chceme zkoumat. Při jeho určování zohledňujeme nejen výsledky dosavadních výzkumů a již existujících teorií, ale také vlastní zkušenosti. (Hendl, 2005)

Konceptuální rámec našeho šetření je tedy zastoupen jednotlivými kapitolami teoretické části této práce. Jde tedy o rámec nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, rámec romského etnika na území české republiky a rámec problematiky diskriminace.

Výběr metod

Pro úspěšné provedení šetření potřebujeme zvolit náležité metody. Specifikem kvalitativního přístupu k šetření jsou absence striktně definovaných pravidel výběru metod a pevného standardu jejich provedení. Pro účel volby metod ale můžeme použít Hendlovo shrnutí pravidel výběru. Sám však upozorňuje, že tyto pravidla nesmíme uplatňovat příliš rigidně:

- *„Při zkoumání toho, co lidé dělají na veřejných místech, použijeme pozorování.*
- *Když zjišťujeme, co lidé dělají v soukromí, použijeme interview, dotazník nebo techniku deníku.*
- *Pokud nás zajímá, co si lidé myslí, jak cítí, čemu věří atd., použijeme interview, dotazník nebo postojové škály.*
- *Abychom určili schopnosti lidí (např. změřili jejich inteligenci) nebo zjistili osobnostní rysy, použijeme standardizované testy.“* (Hendl, 2005, s. 161)

Typ sběru dat – pozorování

Tento způsob provedení výzkumu je častou součástí mnoha výzkumných akcí kvalitativního charakteru, protože jednání a chování je cílem prakticky každého zkoumání v oblasti jedince či celých skupin. Je přirozené pozorovat rozmanité projevy lidí, poslouchat rozhovory, které jsou vždy směsí aktuální skutečnosti a respondentova osobního názoru. Přitom pozorováním vytváříme snahu jistit, co se

ve skutečnosti děje. Pozorovací schopnost se však běžně používá v každodenním životě, avšak v kvalitativním výzkumu se jedná o její promyšlené používání. Při tom jde i o další než vizuální vjemy (často sluchové, čichové a i pocitové). Pozorování nám také pomáhá vytvořit popis prostředí. (Hendl, 2005)

Výzkumné pozorování lze dle Hendla (2005) rozdělit podle následujících dimenzí:

- Skryté nebo otevřené pozorování: informuje pozorovatel o své činnosti účastníky děje?
- Zúčastněné nebo nezúčastněné pozorování: do jaké míry pozorovatel participuje na dění?
- Strukturované nebo nestrukturované pozorování: provádí se pozorování na základě předem daného předpisu?
- Pozorování v umělé situaci nebo v přirozené situaci.
- Pozorování sebe samého nebo někoho jiného.

Hendl (2005) ve stručném rozdělení upozorňuje, že při sběru dat pozorováním máme určité volby, výhody a omezení:

Volby: Úplný participant, pozorovatel jako participant, participant jako pozorovatel a úplný pozorovatel. Přitom výzkumník nemusí nutně zastávat jen jednu pozici, pokud to není jeho stanoveným kritériem, tak se ve většině případů pohybuje v určitém rozmezí dle situace a potřeby pozorování.

Výhody: Výzkumník získává zkušenosti z první ruky. Osobně zaznamenává neobvyklé události. Pozorování je užitečné zejména při zkoumání témat, která nejsou vhodná či žádoucí zmiňovat v přímém rozhovoru.

Nevýhody: Výzkumník svým chováním (úmyslným nebo nikoli) či jen svou přítomností může ovlivňovat dění. O některých soukromých záležitostech nelze informovat. Pokud nemá výzkumník patřičné dovednosti, nemusí být v pozorování úspěšný. S některými typy účastníků jsou potíže při navazování přístupu, například dětmi a adolescenty. (Hendl, 2005)

Účastník a pozorovatel

„Úplný účastník se stává rovnoprávným členem skupiny a tráví se skupinou většinu času. Členy skupiny neinformuje o své pravé totožnosti. Například pracuje ve škole, kterou zkoumá, jako učitel.

Účastník jako pozorovatel přijímá roli rovnoprávného člena skupiny, ale účastníci si jsou vědomi jeho totožnosti. V předchozím příkladu by to znamenalo, že učitel informuje ostatní, že provádí výzkum na dané téma.

Pozorovatel jako účastník funguje spíše jako tazatel. Provádí pozorování, ale málo se zúčastňuje dění ve skupině. Jako v předchozím případě si jsou ostatní vědomi jeho totožnosti. Například výzkumník si domluví přístup na nějakou schůzi školy nebo do určité třídy a krátkou dobu provádí pozorování nebo uskuteční několik rozhovorů. Ve srovnání s předchozími rolmi má výzkumník menší šanci hlouběji proniknout ke zkušenostem jedinců ve skupině.

Úplný pozorovatel přijímá roli vnějšího pozorovatele. Lidé obvykle při tomto způsobu nevědí, že jsou pozorováni. Výhoda tohoto způsobu spočívá v tom, že neovlivňuje chování členů skupiny. Na druhé straně roli úplného pozorovatele lze převzít pouze na veřejných místech, ne v uzavřených komunitách. V kvalitativním výzkumu se nejčastěji využívá role pozorovatel jako účastník a účastník jako pozorovatel.“ (Hendl, 2005, s. 191-192)

V kontextu s rolí výzkumníka v pozorování (viz „Účastník a pozorovatel“) můžeme hovořit o pozorování zúčastněném, nezúčastněném a strukturovaném.

Strukturované pozorování použijeme, chceme-li dosáhnout statistických výsledků a používá nějaký typ kódovacího schématu. Obvyklá je snaha o uvedení pozorovaných jevů v nezávislosti na kontextu.

Při zúčastněném pozorování je výzkumník v osobním vztahu s pozorovanými a aktivně se podílí na dění ve dané sociální situaci. Toto pozorování se vhodné zejména pokud je jev, který budeme zkoumat, málo prozkoumaný, existují velké rozdíly mezi pohledem členů a nečlenů sledované skupiny a není-li jev přístupný pohledu osob mimo skupinu.

Oproti tomu nezúčastněný pozorovatel minimalizuje interakci s pozorovanými subjekty, usiluje o odstup a neutrální přístup. Pozorování by mělo být tak málo rušivé, co to situace dovoluje. Tato metoda je obvykle cíleněji zaměřená na konkrétní způsoby chování. (Hendl, 2005)

Analýza – negativní faktory

V kvalitativním výzkumu je největším analyzátozem výzkumník sám o sobě. Proto je důležité si uvědomit faktory, které negativně ovlivňují náš analytický proces a také omezenost naší analytické kapacity. Tyto faktory nám Hendl (2005) jmenovitě uvádí a sou to zejména tedy tyto faktory:

- Přetížení daty. Člověk je omezen při přijímání, zpracování a zapamatování dat.
- První dojem. První datové vstupy dělají větší dojem než pozdější.
- Informační nedostupnost. Informacím, které jsou dostupnější, věnujeme větší pozornost.
- Pozitivní instance. Existuje tendence ignorovat informace, které jsou v konfliktu s dosud zastávanými názory, a naopak přeceňovat informace, které je podporují.
- Interní konzistence. Existuje tendence ignorovat překvapivou informaci.
- Nestejná spolehlivost. Nevěnuje se pozornost okolnosti, že jednotlivé informační zdroje jsou různě spolehlivé.
- Scházející informace. Tomu, k čemu schází informace, se věnuje menší pozornost.
- Revize hypotéz. Dalším informacím se věnuje buď přehnaně velká, nebo přehnaně malá pozornost.
- Přehnaná sebedůvěra. Pokud se udělá rozhodnutí, považuje se dále za přehnaně spolehlivé.
- Příčinnost současných jevů. Pokud se jev vyskytuje současně s jiným, považují se oba za příčinně propojené.
- Fiktivní základ. Pokud nejsou k dispozici data, provádí se srovnání s průměrem nebo libovolně zvoleným základem. Výsledky opakované analýzy se často liší od původních.

6 Úvod do šetření

Kvalitativní šetření není striktně dané. V průběhu samotného šetření se objevují nové otázky, nečekaná hlediska, obměňuje se metodika, objevují se nová data a možnosti jejich analýzy. Dá se říct, že celá praktická část této práce postupem šetření procházela dynamickými proměnami a její výsledná podoba je sloučením všech původních, průběžných i závěrečných prvků do jedné finální a ucelené podoby.

V úvodní kapitole se snažíme co nejvíce seskupit původní předpoklady, plány, otázky a cíle, jak byly zkonstruovány před započítím samotného aktivního šetření. Samozřejmě závěrečná úprava brala ohled na návaznost na průběžné změny a výsledný obsah této kapitoly je časového hlediska začátkem a průběhem šetření.

Následné kapitoly reflektují průběh a závěr šetření. Berme tedy úvod a zhodnocení jako jakési vnější meze, mezi kterými se chronologická posloupnost šetření ztrácí v zájmu ucelenosti a přehlednosti.

6.1 Plán šetření

Předběžný chronologický plán postupu šetření byl stanoven a vymezen následujícími kroky:

- 1) Přípravná fáze
- 2) První fáze šetření „říjen-listopad“
- 3) Předběžná analýza, utřídění poznámkového aparátu
- 4) Úprava dalšího šetření
- 5) Druhá fáze šetření „leden-duben“
- 6) Závěrečná analýza získaných dat
- 7) Interpretace dat, vyvození závěrů
- 8) Formální realizace praktické části práce

6.1.1 Oblast šetření

Oblastí šetření je úroveň prevence diskriminace, projevy diskriminace a diskriminačního chování (a podobné projevy jako rasismus, xenofobie a intolerance). Další oblastí je klima zařízení, a to ve vztahu k prevenci diskriminace, kde se bere v potaz možná problematika konfliktu klientů z majoritní populace romského etnika.

6.1.2 Zkoumané jevy

Mezi zkoumané jevy lze zařadit zejména projevy diskriminace, nesnášenlivosti, konfliktní chování jedinců z majoritní populace či romského etnika, a to s důrazem na kulturní odlišnost, realizaci „dobré praxe“ u pracovníků zařízení, mechanismy tvorby a naopak potlačování předsudků.

6.1.3 Prostředí šetření

Hlavním prostorem šetření je společenská místnost Nizkoprahového zařízení pro děti a mládež KudyKam (dále jen ustálenou zkratkou NZDM KudyKam). Během šetření probíhaly i méně četné možnosti pozorování skupinek klientů mimo samotné prostory NZDM KudyKam. A to zejména v okolí zařízení, kde se scházeli, v hudebních klubech (na diskotékách) a v pozdější části výzkumu (to zejména kvůli počasí) i při venkovních (zejména sportovních) aktivitách.

Vzhledem k tomu, že šetření není primárně cíleno na samotnou komunitu klientů či jednotlivce, dá se klientela, rozdělena zejména na okruh pravidelných a příležitostných návštěvníků zařízení, také považovat za určité prostředí výzkumu.

6.1.4 Časový rozvrh šetření

Primárním časovým plánem šetření je období od začátku října do konce listopadu 2010, poté od ledna do konce dubna roku 2011. A to v rámci otevírací doby klubu, rozmezí dvou až tří dnů týdně s rozpočtem dvou až čtyř hodin na den.

6.1.5 Předpoklady šetření

Předpoklady (aktuální otázky diskriminace – mládež vychází z prožitku, předpoklady pracovníka =prevence; výzkumný problém – vznik diskriminace (a projevů rasismu) na základě konfliktu se specifiky romského etnika)

6.1.6 Metody sběru dat

Předpokládanou hlavní metodou sběru dat je pozorování. Konkrétní záležitosti volby této metody a případných dalších metod v podkapitole „Realizace šetření“.

6.1.7 Účel šetření

Účelem šetření je zejména zjištění a popis stavu problematiky prevence diskriminace v NZDM KudyKam. Záznam úrovně prevence diskriminace, diskriminačních projevů, případný popis mechanismů a vztahů vedoucích k dané

situaci a úrovni projevů a stavu diskriminace v zařízení. Ve vedlejšímu kontextu přínosu zařízení bude i zjištění, jakou mírou přispívá zařízení i k prevenci diskriminace mimo samotné zařízení.

6.2 Realizace šetření

Předpokladem šetření byl bezproblémový průběh. A ten byl z podstatné části naplněn. Průběh šetření byl realizován podle stanoveného plánu, nebylo třeba úprav a zásahů, které by změnily jeho strukturu a posloupnost.

6.2.1 Pozorování

Při zvažování kategorizace a následné realizaci vznikl problém přesného zařazení a plánovaného průběhu pozorování. Výzkumník provádějící šetření si zvolil roli především skrytého nezúčastněného pozorování v přirozené situaci. Bylo by nevýhodou, kdyby klientela věděla, proč výzkumník v zařízení je a na co se zaměřuje. Tedy naplnění skrytého pozorování nebylo praktickým problémem, ale částečně problémem etickým (o tom v podkapitole 6.4 Etická problematika).

Nezúčastněnost ve výsledku nemohla být naplněna podle výzkumníkových představ. Vzhledem ke kolektivu se musel výzkumník alespoň částečně zapojit alespoň ve volných aktivitách (tzn., když klienti viděli, že výzkumník z jejich pohledu nic nedělá, často žádali jeho zapojení – „Pojď si zahrát ping pong!“; „Potřebujeme čtvrtého na fotbálek, pojď hrát.“; „Zahraješ si semnou kulečnick nebo karty?“). Vzhledem k rozsahu šetření bylo tedy nutné zvolit vhodný a zejména přirozený poměr mezi odmítnutím a přijetím nabídky. Byla tedy nezbytná alespoň minimální participace.

Co se týče nevýhod pozorování, osobností výzkumníka se podařilo snížit vliv jeho přítomnosti na dění díky dlouhodobé znalosti prostředí (viz podkapitola 6.3 Role výzkumníka), stejně tak na navazování správného přístupu účastníků. Jediná přetrvávající nevýhoda této metody – nemožnost informovat o některých osobních záležitostech – se ukázala jako pro výsledky šetření nepříliš důležitá.

6.2.2 Omezené užití neformálního rozhovoru

Metoda neformálního rozhovoru v původním šetření nebyla vůbec v plánu. A to z důvodných obav, že by nedopatřením docházelo k ovlivnění respondenta. Dále

z důvodu poznámkového aparátu, kdy nenápadně si dělat poznámky by nebylo možné a nahrávání by bylo proveditelné jen skrytě, což by bylo v rozporu s etickými zásadami výzkumníka.

Nakonec bylo do jisté míry neformálního rozhovoru užito. Ale jen jako validačního a vysvětlujícího prostředku. Zejména během společných aktivit s klienty probíhala nenucená společenská konverzace, a čas od času se naskytla příležitost vést hovor určitým směrem a ověřit si pozorované informace. Poznámky, závěry a interpretace plynoucí z informací získaných v rozhovoru, bylo možné zaznamenat až po ukončení rozhovoru a konkrétní činnosti, což mělo bohužel negativní vliv na jejich rozsah a hloubku. Ale jako ověření správnosti úsudku a podporující vysvětlení k závěrům šetření, byly dostačující.

6.2.3 Omezené užití dokumentů

Podobně jako u neformálního rozhovoru nebylo předpokládáno použití studia dokumentů jako součást šetření. A to s předpokladem, že veřejná část dokumentů (směrnice, metodiky, etický kodex sociálního pracovníka, zákony, a podobně) je běžně dostupná (a neposkytuje stěžejní informace pro šetření) a druhá část dokumentace je naopak důvěrného charakteru.

Nicméně v průběhu šetření došlo i na možnost nahlédnutí do dokumentace, a to za dohledu pracovníka zařízení a s vědomím, že se jedná o důvěrné informace. Šetření tím sice nezískalo publikovatelné podklady, ale získalo lepší validitu, jelikož dané části úsudků, ze kterých se vyvozovaly závěry šetření, byly často velmi blízké zjištěním z dokumentace.

Náhled do dokumentů, s vysvětlujícím výkladem pracovníka, a zejména nahlédnutí do záznamů o mimořádných událostech, bylo velkým přínosem i pro další pozorování v prostředí společenské místnosti zařízení. Záznamy o mimořádných událostech navíc poskytly informace o možných incidentech, které se na klubu mohou stát, jejich příčinách a důsledcích.

Výčet typů využitých dokumentů soukromého charakteru: Databáze klientů (podklad pro statistiku návštěvnosti), individuální plán klienta, zápis mimořádné události, evidence stížností, připomínek a podnětů klientů.

6.2.4 Míra evaluativního přístupu

Cílem šetření je zjišťování stavu a rozebírání jednotlivých aspektů. Nemá za účel hodnotit výkon, kvalitu ani žádné další prvky chodu NZDM KudyKam. Jakékoli další soudy nejsou objektivně srovnávací a slouží jen k dokreslení představy o konkrétním stavu.

6.2.5 Provedení analýzy

Analýza byla provedena na základě šetření, poznámek a poznatků. Jejím cílem je zodpovězení otázek předem stanovených a uvedených v podkapitole 6.6 Otázky šetření. Zodpovězení otázek bude součástí kapitoly 11 Shrnutí praktické části.

Všechny další informace, zjištěné na základě a v rámci šetření, jsou rozvedeny v kapitolách 7 až 10.

6.2.6 Validita šetření

Možností maximalizovat v rámci mezí validitu bylo v plánu šetření hned několik. Nejprve to je osoba výzkumníka, která svou předchozí zkušeností s prostředím ulehčuje splnutí v rámci klientely klubu.

Další aspekt podporující validitu jsou konzultace a supervize dlouholetým pracovníkem zařízení a diskutování prozatímních závěrů a soudů, upřesňování informací atp. Poslední významný aspekt je možnost nahlédnutí do dokumentů, vůči kterým se také dají porovnávat a hodnotit daná zjištění.

6.2.7 Kriterium volby místa šetření

Hlavním kritériem zvolení místa šetření NZDM KudyKam je výzkumník. Dlouholetá zkušenost s podobným prostředím a další zkušenost přímo s pracovníky a některými klienty (v době šetření spíše už nepravidelněji využívajících služeb zařízení), je podstatnou výhodou pro atmosféru a průběh celého šetření.

6.2.8 Získaná data, kontext a poznámkový aparát

Data získávaná z pozorování, případných rozhovorů a dokumentů, byla průběžně zaznamenávána a hodnocena do deníku s předpřipravenými tématickými celky. Ten byl upravován tak, aby odpovídal změnám v průběhu šetření. Vzhledem k povaze šetření ale neměl figurovat jako ucelený archiv informací, ale spíše jako podklad při vypracovávání závěrů šetření.

6.3 Role výzkumníka

Hlavní prostředek získávání dat je výzkumník. Charakteristikou výzkumníka je přátelský vztah ke klientům i pracovníkům zřízení. Vztah výzkumníka k oblasti výzkumu je poměrně blízký, což plyne s mnoha let zkušeností s tímto a podobným zařízením, které NZDM KudyKam předcházelo. Jeho přijatá role v terénu byla z pohledu klientů pozitivní, něco ve smyslu autonomního klienta, přítele pracovníků zařízení a známého několika starších kolektivem respektovaných klientů. Výzkumník byl tedy většinou klientů přijímán pozitivně a nebo alespoň jako nerušivý element.

6.4 Etická problematika

Hlavním etickým problémem je klientům nelhat a nezasahovat do jejich soukromí. Zasahování do soukromí není přílišnou komplikací, vzhledem k cílům šetření není každý jednotlivec důležitým a primárním objektem analýzy. Ale z těchto etických zásad stále plynulo několik menších omezení. Samotné šetření probíhalo nenuceně, klienti si jej ani neuvědomovali a neprojevovali zájem, především o to, co je jeho cílem. Pozorování tak mohlo bez narušení fungovat nadále jako skryté.

6.5 Omezení šetření

Významným omezením šetření může být nejasná validita závěrů a možná potřeba delšího časového horizontu. Naštěstí se v zařízení nemění příliš dynamicky struktura klientely ani klima, je to relativně stálé prostředí a tím není pozorování příliš komplikované a závislé na poznámkovém aparátu.

Nejasná validita byla v rámci možností eliminována všemi dostupnými prostředky. Někdy je ale těžké vyhnout se jakékoliv alternativní interpretaci. Získané informace, jejich ověřování a supervize pracovníkem však dovolují vybrat nejvhodnější interpretaci, platnou přinejmenším v kontextu NZDM KudyKam.

Šetření a analýza informací je limitována schopnostmi výzkumníka. Dané šetření se ale ukázalo, mimo jiné díky taky pozitivním okolnostem, úměrným jeho schopnostem a nebyl pocíťován takový stupeň náročnosti, který by měl dopad na průběh šetření.

6.6 Otázky šetření

- Jaká diskriminace může reálně existovat v prostředí NZDM?

- Jaké existují preventivní východiska v otázce diskriminace v prostředí NZDM KudyKam?
- Existuje diskriminace v prostředí NZDM KudyKam?
- Jaká je úroveň a projev diskriminace v NZDM KudyKam?
- Co se dá v kontextu NZDM KudyKam považovat za příčiny diskriminace?
- Jak se projevuje konflikt mezi specifiky romského etnikem a majoritou v prostředí NZDM KudyKam?
- Jaká je role pracovníka NZDM KudyKam jako formativního prvku v kontextu prevence diskriminace?
- Jaký je pozitivní vliv prostředí NZDM KudyKam na snižování stereotypů, předsudků, prevenci diskriminujícího chování a přizpůsobení se požadavkům majoritní společnosti?

6.7 Očekávané výsledky

Z hlediska dobré praxe a profesního nastavení zaměstnanců by neměla diskriminace ve vztahu zaměstnanec-klient existovat v žádné reálné míře. Při správném chodu zařízení by diskriminace na úrovni klient-klient a klient-pracovník neměla taktéž dosahovat jakýchkoli signifikantních hodnot.

7 Aspekty preventivního přístupu

Preventivní přístup se nedá charakterizovat jedinou kategorií, oblastí, metodou či normou. Je to komplexní přístup, který se dá rozdělit na tři aspekty:

- Pracovní zásady – soubor zásad, pravidel, zákonů a předpokladů,
- Aspekt osobního přístupu, výkonu povolání a výchovných metod v každodenní činnosti pracovníka, tzn. přístup a kompetence pracovníka
- Posledním je aspekt prostředků a cílů prevence diskriminace.

Souhrn těchto (a dalších) aspektů poté představuje reálné východisko preventivního přístupu.

7.1 Pracovní zásady

Pracovníci NZDM KudyKam jsou vázáni pracovní smlouvou, etickým kodexem sociálního pracovníka, zákonem o sociálních službách a standardy kvality sociálních služeb (které nejsou nějakým opomíjeným dokumentem, mohou být i předmětem případné zákonné inspekce a na dodržování těchto standardů se tedy pečlivě dbá). Samostatným, ale významným dokumentem, je Dohoda se zájemcem o službu (viz Příloha 1). Ta stanovuje hranice a podmínky v zařízení, práva a povinnosti klientů a pracovníků, nastavuje pozici pro rovné zacházení.

7.2 Přístup a kompetence pracovníka

Pracovníci NZDM KudyKam jsou přátelští, vstřícní, respektující daná pravidla. Z jejich přístupu nemůže klient, který respektuje dané hranice, cítit jakékoli nepřátelství, nespravedlnost nebo diskriminující chování.

Pracovníci si zakládají na tom, aby nedělali ústupky, rozdíly, dodržovali hranice a vedli klienty k témuž, snaží se především o vzájemný dialog a nepřístupovat ke klientu jako dospělý k dítěti, ale v rámci daných možností jako k co nejrovnějšímu tak, aby se klient cítil jako rovnocenný partner.

Důležitou kompetencí pracovníků je dostatečný okruh a struktura informací, znalost postupů a technik, dovednost vedení poradenského rozhovoru. Tyto kompetence neustále rozvíjí. Důraz je také kladen na znalost specifík a podstaty romství, alespoň ke kontextu lokálního složení romské části klientely.

7.3 Prostředky a cíle prevence diskriminace

Prostředkem je kontaktní práce jako taková, dialog mezi klientem (klienty) a pracovníkem. Při vzniku problému probíhá vhodná situační intervence, která je velmi praktickým nástrojem. Diskriminace jako taková nebývá tématem poradenství či akutních situací, většinou není ani ústředním tématem, protože základním tématem v tomto směru je zejména šikana, která může mít právě diskriminační podtext.

Informativním prostředkem jsou tématické bloky, kdy jsou představována různá ústřední témata, k diskriminační tematice například i xenofobie a rasismus. Vytváří se prostor pro diskuzi a následné situační intervence. Informativní blok jsou besedy, filmy, přednášky a důležité je podnítit (zdravou) diskuzi, což se úspěšně daří.

Cílem všech realizovaných přístupů a prostředků vedoucích k prevenci diskriminace je vytvářet zdravé prostředí, kde se jev v optimálním případě vůbec nevyskytne. A když už někdo má takové tendence, omezit je na nejnižší možnou míru alespoň v prostorách zařízení. Cílem v názorové rovině je to, aby klienti byli schopni vytvořit si svůj vlastní názor. Ať je jejich výsledný postoj jakýkoliv, důležité je, že si ho zformovali sami a ne pod tlakem názorů a postojů ostatních, že byl postoj zformován na základě vlastního úsudku a vlastního výběru informací.

Důležitým a často nejsilnějším prostředkem je již zmiňovaná Dohoda se zájemcem o službu (viz Příloha 1), která stanoví hranice, rovná práva a atmosféru spravedlnosti a rovnosti.

8 Prostředí NZDM v kontextu klientely zařízení

Prostředí a klientela NZDM jsou poměrně pevný vztah. Jakákoli změna prostředí a vybavení se projeví na složení klientely a návštěvnosti. Volba zaměření, designu prostředí a vybavy je stěžejní pro dosažení cílové klientely.

8.1 Prostředí NZDM

NZDM KudyKam je umístěno v posledním patře historické budovy přímo v centru města. Zařízení má sice tři různé prostory (kancelář, kontaktní a společenskou místnost), ale pro účely šetření je nejpodstatnější právě velká společenská místnost.

Původně jedna místnost je rozdělena příčkami na dvě propojené části, kde v první, vstupní, se nachází ping pongový stůl, fotbálek a DJský koutek¹⁵, kde je mixážní pult, gramofony, mikrofony a PC s hudebními a mixážními programy. Druhá polovina je z větší části vybavena nábytkem a počítači s přístupem na internet. Uprostřed je kulečnický stůl a ve zbývající části je prostorná sedací souprava. Součástí místnosti je také skříň s hrami, knihami a dalším vybavením, jako například dataprojektor. Vzhledem k tomu že v místnosti je i vysouvací promítací plátno, mohou se snadno pořádat besedy s obrazovým doprovodem, promítání filmů a podobné kratochvíle.

Obě části místnosti mají natažené linoleum, stěny jsou vedeny v pastelových barvách s moderním grafickým stylizováním. Toalety pro klienty jsou umístěny na chodbě v rámci společného zařízení pro celé patro.

8.2 Složení klientely

Klientela NZDM se skládá hlavně z majoritní populace a romského etnika. Dříve byl poměr Romů k neromům až 8:2. Za poslední rok až do dnešní doby tento trend upadá a poměr klientů se nyní pohybuje téměř na 1:1. Tato skutečnost svědčí o kvalitním prostředí a dobré funkci zařízení, kde se klienti necítí navzájem ohroženi ani utlačováni. Tato skutečnost je příkládána striktnímu dodržování pravidel bez ohledu na jakoukoli příslušnost či jiné specifikum. Je možné, že právě romská

---

¹⁵ Kolem DJského koutku se postupně utvořila skupinka klientů, ovlivněná kulturou rapu a hip hopu, která dosáhla společnou píli takové amatérské úrovně, že už měla i hudební vystoupení v místním studentském klubu.

mentalita tento tlak snáší hůře než majoritní populace, která je více zvyklá na kontrolu a hranice stanovené pravidly. To vede k poklesu jedné skupiny a k nárůstu druhé.

Romové, zde v kontextu zařízení, mají větší problém akceptovat daná pravidla (což by se dalo vztáhnout i na mnohé další Romy mimo toto prostředí) a jejich citlivost na spoutávání pravidly je v poměru s majoritní společností prostě podstatně vyšší.

Vzhledem k rovné povaze institucionalizovaných pravidel (tzn. sankce nedává pracovník, ale zařízení) by ale nemělo dojít k tomu, že by romští klienti úplně vytlačeni. Podle ustalování trendu za předchozí rok se dá říct, že poměr se stává spíše stabilním.

Konkrétní informace o složení klientely si můžeme udělat z vypracované statistické tabulky v příloze č. 2.

8.3 Úrovně diskriminace

Je nutné dívat se na diskriminaci z různých úhlů a zejména si uvědomit, že diskriminační vztah existuje jen jeden a to hned ten první nejvíce zřejmý (vejdeme do klubu a vidíme romské a neromské klienty a to je pro nás automaticky kritérium a prostorem pro diskriminaci).

8.3.1 Diskriminace na úrovni pracovník – klient

Tato diskriminace vzniká především vytvořením různých sympatií ke klientům. Pracovník poté sice neodmítá klientu službu, ale vyhledává spíše klienty, které má raději, má pocit že se jim může lépe věnovat a více to potřebuje. Není to vyloženě diskriminační projev, ale snížená míra angažovanosti k některým klientům z různých spíše osobnostních důvodů vytváří právě nerovné příležitosti využívání služby v rámci jednoho pracovníka (pracovník službu nenabídne a klient se nezeptá).

Tato diskriminace probíhá spíše v podvědomé a automatické rovině, podle toho, jak si pracovník formuje preference. Jako prevence slouží dobrá klientská supervize. Jako kompenzace poslouží pracovníci různého charakteru.

V NZDM KudyKam je tato diskriminační úroveň zvládnuta, případná malá nevůle vůči klientům se týká zejména problémových případů, se kterými je obecně náročnější vyjít. Z pozorování nevyplývá, že by nějaký jedinec byl výrazněji opomíjen.

8.3.2 Diskriminace na úrovni klient – pracovník

Pokud není pracovník přirozená autorita, a navíc je jeho kolega silná osobnost, tak diskriminace vzniká na principu problematického výkonu práce, protože despekt klienta vede k nerovnému přístupu v rámci pracovníků.

Z hlediska romského etnika je pracovník gádžo. Specifická situace vzniká zejména při etnicky smíšeném kolektivu pracovníků. Pokud profesní kompetence všech členů týmu nedosahují potřebné úrovně, vzniká zde riziko diskriminace.

Můžeme prohlásit, že majoritní klienti budou snadněji brát pracovníka jiného etnika, protože pro ně je autoritou zejména jeho funkce, kdežto u romské menšiny je autoritou převážně jeho romství. V tom případě je důležité, aby romský sociální pracovník ukázal, že jsou si všichni rovni a pokud to klienti přijmou, je dosaženo se tím téměř ideální stav.

V nynější chvíli v NZDM KudyKam není etnicky smíšený kolektiv pracovníků. Navíc pracovníci jsou charakterově rozdílní a v důsledku toho zde podle šetření není kolektivem obecně neoblíbený pracovník.

8.3.3 Diskriminace na horizontální úrovni

Rozumějme diskriminaci mezi sobě rovnými (z pohledu zařízení). Vzhledem k tomu, že pracovníci musí tvořit soudržný kolektiv a z profesního hlediska tu není na diskriminaci prostor, můžeme hovořit především o diskriminaci mezi klienty navzájem.

Tato úroveň diskriminace podle pozorování nevzniká na dlouhodobější úrovni, protože právo na respekt a důstojnost je ukotveno v pravidlech zařízení, a to dohodou mezi klienty a zařízením. Projevy a porušení jsou zařízením sankciovány, zejména dočasným omezením využívání služeb (tzn. zejména zábavného programu, volného přístupu do zařízení a volnočasových aktivit). Toto vše funguje jako účinná prevence.

Specifikem nízkoprahových zařízení je¹⁶, že pokud se vytvoří pevná družná komunita, má tendence vytlačovat nesourodé skupiny a jednotlivce, protože nezapadají do hierarchie skupiny. Tím jsou odrazeni od pravidelnějšího navštěvování zařízení, protože nechtějí trávit čas v prostředí, které k nim projevuje spíše hostilitu než přijetí.

---

¹⁶ Definováno pracovníkem NZDM na základě dlouholeté praktické zkušenosti z tohoto a jiných zařízení. Princip je obecně logický a i sám výzkumník má podobnou zkušenost.

I když se pracovník snaží udržet tyto klienty, stejně mají tendenci abdikovat na snahu prosadit se v tomto prostředí a nízkoprahové zařízení tímto ztrácí zejména klientelu, která by jejich služby potřebovala. Je to efekt, který se čas od času projevuje i v tomto zařízení, a pokud nedochází k výraznějším projevům porušování základních pravidel, je tento efekt téměř nepostižitelný a nedá se proti němu vést úspěšná intervence. Zavedení Dohody se zájemcem o službu, a z toho plynoucí stabilizaci prostředí určitých pravidel, se zde podle všech znaků jeví opět jako dobrá prevence.

8.4 Přístupy prevence diskriminace

Základním východiskem je podávat informace, nevnučovat názory, postoje, vzorce chování a vlastní návody. Ale nadále setrvávat jako dobrý a vhodný vzor, model chování. Klient si časem osvojí informační základnu proč se nechovat určitým způsobem a jaký způsob chování je vhodnější. Informace si osvojí, ale chovat se bude stále původním způsobem. Vhodný model chování je právě bodem, kde se toto posouvá dál. Klient pomalu přebírá postoje a názory symbolizované a podporované daným vzorem.

Pokud tento proces nabere správnou cestu a není díky chybě porušen jeho průběh, bude klient ve výsledku vědět proč a jak se má chovat, bude i zaujímat názor že je přínosné se tak chovat a sám svým chováním ho bude reprodukovat dále. Toto je primárním přístupem pracovníků k prevenci (nejen) diskriminace.

Z šetření lze konstatovat, že tento způsob je opravdu účinný. Má však dvě velmi důležitá kritéria. A to vhodnou osobnost pracovníka a dlouhodobé působení na klienta.

8.4.1 Negativní vliv

Přílišná snaha o nedirektivnost může promeškat důležité momenty ve vývoji postojů daného jedince. Zejména toto je negativním vlivem a jeho důsledkem může být, že už mohly proběhnout nevratné procesy (tzn. klient pocítil negativní dopad svého chování přímo ve své bezprostřední zkušenosti). Takováto zkušenost bude už jen těžko přeformována novými informacemi a dokonce cílenou výchovou.

Strategie démonizace problému je taktéž kontraproduktivní a má negativní dopad na vytváření si vlastního názoru, postoje a následnou konfrontaci s realitou.

8.4.2 Pozitivní vliv

Pozitivním přínosem preventivních přístupů je vytváření dobrých vzorců chování a dobrého východiska do dalšího života. Dalším pozitivním znakem je vznik dobrého klimata zařízení a snižování sociálního napětí. Takto se totiž vytváří prostor pro racionální dialog, a to nejen mezi stěny NZDM.

8.5 Důsledky úspěšného a neúspěšného působení

Důsledkem úspěšného působení je rovný poměr Romů a klientů z majoritní populace na klubu, což je důkazem toho, že spolu dokáží vycházet.

Důsledkem neúspěšného působení může být, a taky byl, problém s vytvořením přirozené autority u romské menšiny. Tento negativní důsledek se ale podařilo postupným zvyšováním kompetencí a zájmem pracovníků úspěšně eliminovat.

Nadále přetrvávajícím aspektem ne zcela úspěšného působení je přecitlivělost některých klientů na otázku etnické příslušnosti, která se projevuje v vypjatých situacích. Tyto situace jsou sice pracovníky nakonec dobře zvládnuty, ale v optimálních podmínkách a při dokonalém preventivním působení by k nim docházet nemělo. Vzhledem k pozitivnímu trendu vývoje klimatu v NZDM KudyKam se předpokládá, že se i tento marginální problém časem přestane projevovat.

8.6 Přínos NZDM v oblasti prevence diskriminace

Alternativa v rámci sociálního systému ve smyslu „sociálního hřiště“, kulturní aréna, kde tradice a vlivy kořenů ztrácejí svou váhu a rozměr v kontextu vrstevnické skupiny, kde hierarchii vztahů a hodnot určují vazby nezatížené rodovou tradicí.

Revolta vůči stereotypu se tak stává generačním nástrojem změny. Tendence předávání vzorců chování, jež znesnadňují adaptaci jednotlivce do majoritní společnosti, je vlivem primárních vazeb ke generační příslušnosti rozměňována do té míry, že může působit jako startér změny ve vnímání osobnosti dospívajícího tak, že nebude sám sebe vnímat jako objekt diskriminace, ale jako nástroj, který může vlastním chováním negativní dopady diskriminace ovlivňovat.

Dalo by se říct (podle Fromma), že pokud se tato práce povede, dospívajícího to dovede k názoru „pokud chci změnit svět, musím nejdřív změnit sám sebe“. Abych nebyl sám diskriminován, musím pochopit a vnitřně prožít skutečnost, že já sám nechci mít předsudky a tím pádem diskriminovat. Princip ustavený na bázi tady a teď

je spravedlností okamžitě pocíitelnou a může být o mnoho účinnějším výchovným prostředkem, než iluzorní vidina sociálně-politické demokracie. Kdo jiný než děti a dospívající vnímají nespravedlnost v reálném okamžiku, bez vize, provize do budoucnosti. Nemluvě o tom, že pocit tady a teď je vlastní nejenom Romům ale dospívajícím obecně. NZDM je alternativní hřiště, s alternativní autoritou, která pokud správně funguje, je respektována a respektuje. Ani škola ani rodina ani vrstevnická skupina ani policie ani úřady ani psychologové ani nic jiného tuto funkci pro mladé neplní. NZDM je pro mladé v ideálním případě alternativa, kde hledat porozumění, když je člověk diskriminován věkem. Základním antidiskriminačním principem je, když je navázán vztah. A navázání vztahu je to, co je přínosem nejen tohoto NZDM, ale všech nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

9 Vztah mezi klienty

Aneb lokální potvrzení hypotézy kontaktu. Podle Průchy (2007) v multikulturní výchově ani interkulturní psychologii zatím nebyl objeven účinný, prakticky aplikovatelný způsob snížení předsudků. Byla však vytvořena teorie o tom, že za určitých podmínek může docházet k redukci předsudků a pro tuto teorii se vžil název „hypotéza kontaktu“.

Hypotéza kontaktu byla prvně formulována G. W. Allportem v knize *The Nature of prejudice*. Tato teorie tvrdí, že za určitých předpokladů může kontakt mezi skupinami odlišnými rasově či etnicky snižovat předsudky působící v těchto skupinách. V podstatě se jedná o tyto podmínky: Skupiny musí mít přibližně shodný status; musí kooperovat pro společný cíl; kontakt mezi nimi musí být dobrovolný; kontakt musí být nadřazenou institucí či úřady podporován.

Tato hypotéza byla rozpracována ve velké řadě výzkumných prací, které vyvozovaly více či méně pesimistické nebo naopak optimistické závěry. Většina odborníků se domnívá, že kontakt skutečně snižuje předsudky. Avšak kritika poukazuje na to, že v analyzovaných výzkumech jsou reflektovány pouze bezprostřední změny v předsudcích a nikoli trvalé změny v důsledku kontaktu skupin. (Průcha, 2007)

Šetření v rámci NZDM KudyKam nám tuto hypotézu dokonale potvrzuje. Obě odlišné skupiny splňují všechny zmíněné podmínky a v praxi lze říct, že fungují jako jedna společná skupina, vrstevnická skupina. Klady i zápory vrstevnické skupiny zde převyšují jakékoliv kulturní rozdíly či neshody, členové jsou především děti a mladiství a až někde na konci všech hodnot, priorit a starostí leží etnická a zejména kulturní diferenciacce. Tento střípek tolerance rovnosti si pomalu pěstují v sobě a dá se předpokládat, že u mnoha z nich bude pozitivní zkušeností do dalšího života.

Lze říct, že prvky, vedoucí k tomuto stavu, by měly být součástí dobré praxe každého NZDM. Vztah mezi klientem a pracovníkem prospívá vztahu mezi klienty samotnými a to je pozitivním přínosem. Na této úrovni by se mohlo generalizovat, protože za dodržení podmínek správného chodu by měla i v jiných NZDM nastat podobná situace.

10 Shrnutí praktické části

Abychom mohli úspěšně uzavřít praktickou část této práce, musíme si nejprve odpovědět na otázky, které jsme si položili před začátkem šetření.

Jaká diskriminace může reálně existovat v prostředí NZDM? Pokud se podíváme na nefunkční vysloveně patologické NZDM, tak si můžeme odpovědět opravdu hodně negativně. Jenže šetření prokázalo, že NZDM, které funguje tak, jak správně má, má i dobrou prevenci a jediná diskriminace, co v něm může existovat, byt' jen chvilkově, je diskriminace mezi klienty samotnými. A i této diskriminaci se dá ve značné míře předejít.

Jaké existují preventivní východiska v otázce diskriminace v prostředí NZDM KudyKam? Mnohá. Celá funkce NZDM je z principu preventivním východiskem. V samotném fungování zařízení to je zejména tzv. dobrá praxe, tedy správný chod zařízení, profesionální přístup pracovníků a dále stanovení hranic a vytvoření prostředí přímého, spravedlivého a rovného jednání, které je zde řešeno metodou Dohody se zájemcem o službu.

Existuje diskriminace v prostředí NZDM KudyKam? Právě teď? Těžko říct. Ale obecně jsme si ověřili, že na stabilní úrovni a pokud nebudeme nadužívat pojem diskriminace, tak se zde nevyskytuje. V dlouhodobém hledisku se sice dají pozorovat excesy, ale funkční NZDM jako tento je nikdy nenechá přerůst do nějaké stálější formy.

Jaká je úroveň a projev diskriminace v NZDM KudyKam? Na tuto otázku jsme si odpověděli v podstatě už v předchozím odstavci. Z provedeného šetření vyplývá, že v NZDM KudyKam je nulová úroveň diskriminace a projev diskriminace lze vymezit jen na náhodné excesy.

Co se dá v kontextu NZDM KudyKam považovat za příčiny diskriminace? Pokud se opět vyjádříme ve vztahu k odpovědi na předchozí otázku, můžeme říct, že v rámci jednotlivých excesů se konkrétní příčiny různí. Nejčtenější jmenovatel je právě konflikt romského etnika s majoritní populací, který je ale spíše směsí kulturního specifika a specifík dospívání, konfliktu a vzdoru. Další známé a možné příčiny se ale díky dobrého chodu zařízení nevyskytují.

Jak se projevuje konflikt mezi specifiky romského etnikem a majoritou v prostředí NZDM KudyKam? Došli jsme k závěru, že klientela NZDM je především mládež. Pokud se projeví nějaký konflikt, a v průběhu šetření se žádný výraznější než

malicherný neobjevil, je většinou v rozdílných hodnotách, a pokud se dál nějaký konflikt označit jako mezietnický, odehrával se vždy spíše na pozadí konfliktu specifik vrstevnické skupiny.

Jaká je role pracovníka NZDM KudyKam jako formativního prvku v kontextu prevence diskriminace? Značná. Na sociálním pracovníkovi v tomto zařízení leží veškerý kontakt s klientelou, cílovou skupinou. A tento kontakt určuje směr, kterým se bude vztah klient-pracovník ubírat a vyvíjet. Jeho role je vedoucí, přirozeně vychovávající i pomáhající. On je nepostradatelným článkem naplňování cílů NZDM.

Jaký je pozitivní vliv prostředí NZDM KudyKam na snižování stereotypů, předsudků, prevenci diskriminujícího chování a přizpůsobení se požadavkům majoritní společnosti? Prostředí NZDM je přínosné. Jeho pozitivní vliv spočívá v klidu, místu kde se může mládež nejen zabavit, ale i realizovat, vzdělávat, vychovávat atd. Závisí jen na jejich zájmu, protože toto prostředí dává příležitost k lepší socializaci, pochopení pravidel, utváření si silnější osobnosti a vlastních názorů. Souhrně se dá říct, že prostředí NZDM KudyKam má pozitivní vliv na snižování stereotypů, předsudků a prevenci diskriminace a schopnosti začlenění se, a to přinejmenším u svých pravidelných klientů.

Závěrem: Diskriminace, rasismus a xenofobie. Problém v obecném chápání je, že se v rámci diskriminační problematiky přistupuje k věci optikou „romského problému“. V tomhle případě NZDM KudyKam zaujímá optimální stanovisko – klienti, včetně těch co jsou Romové, jsou především dětmi a mladistvími. Všichni klienti mají právo na to být dětmi, kterými jsou. Děti, které mají problémy – špatný prospěch, ohrožení patologickými jevy, záškoláctví, šikana. Děti s dostatkem volného času a s nedostatkem dovedností ho dobře využít. Až po celém tomto aspektu dětství a mládeže je důležité, z jaké jsou rodiny, jaké mají zázemí. A až úplně na závěr, je-li to vůbec nezbytné, se zohledňuje, zda jsou to majoritní části populace nebo zda patří k romskému etniku. Tyto poměry se s dospělostí změní, ale proč je měnit už teď? Nemusíme za každou cenu nutit problémy dospělých do světa dětí a mládeže.

Závěr

Není to přehnaná ohleduplnost, způsobující v důsledku všechno napětí a nevoli? Vždyť už ani nemůžeme použít klasické bajky, aniž bychom se nedopustili nějakého nevhodného přirovnání – aneb nevhodná kombinace bajky o opici a sklenici buráků jako přirovnání k situaci kdy Romové chtějí veškeré výhody co má majorita, ale odmítají se vzdát toho, co je drží zpět? Nastavili jsme pomyslnou sklenici sociálního zabezpečení a situace je bezvýhodná, ruka uvízla a opice se nechce vzdát buráků (sociálních/finančních výhod a lepší úrovně) a už vůbec ne své ruky (specifická kultura). Naopak, podle mého názoru se problém z části řeší sám a to skrze mládež. Generace za generací sdílí životní prostor s majoritou, a tím se neúmyslně, avšak vědomě začleňují do kultury mladých, kultury mainstreamové, tedy kultury majoritní, v jejímž důsledku jejich vlastní kulturní základy pozvolna ustupují.

Měli bychom podporovat především mládež, její integraci a snadný přístup ke kultuře mladých. Usnadňovat přístup a nedávat nic navíc, co by je naopak mohlo začít v závisti vyčleňovat, snažit se nastavit systém tak, aby jej nemohli zneužívat rodiče na úkor svých dětí. Bohužel, i když realizovatelnější, pořád je to myšlenka, která se zarazí ve chvíli, kdy nás někdo osočí, že odtrháváme děti od rodiny a tvoříme mezi nimi propast. Ten úžasný demokratický svět, rovnosti, příležitostí, tolerance ochrany, který budujeme, se obrací proti nám. Klade nám do cesty překážky, pokud chceme něco zlepšit a na ty, co ho obchází ve svém vlastním zájmu, se jen smutně dívá. Kde jeden zařve „Ty rasisto, přirovnávat Romy k opicím!“ naopak ten tolerantnější pochopí, že opice jediná není připodobněním k čemukoli.

Na rozdíl od masmédií a všedního světa nízkoprahové kluby pro děti a mládež vytváří takové ostrůvky pochopení a tolerance. Neexistuje tam ta „zlá diskriminace“, kterou stále hledáme v našem světě. Naopak tam existuje mnohé z toho, co náš vlastní svět postrádá. Kéž se s námi další generace o tento poklad jednou podělí.

Seznam použité literatury

FALTOVÁ, Michaela; ZUNT, Tomáš. *Malý průvodce diskriminační problematikou : Manuál pro zvědavé občany pro snadnou orientaci v oblasti diskriminace*. Vyd. 1. Český Krumlov : ICOS Český Krumlov, 2008. 17 s. Dostupné z WWW: <http://www.css.krumlov.cz/DOC/145_Pruvodce_diskriminacni_problamatikou.pdf>. ISBN neuv.

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HERZOG, Aleš, et al. *Pojmosloví : Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)*. Praha : Česká asociace streetwork, 2008. 20 s. Dostupné z WWW: <http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=202>. ISBN neuv.

HERZOG, Aleš. Strategie specifické sociální prevence rizikového chování v rámci nízkoprahové práce s mládeží. In KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů České asociace streetwork*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 359. ISBN neuv.

JAKOUBEK, Marek. Přemýšlení (rethinking) „Romů“ aneb „Chudoba „Romů““ má povahu Janusovy tváře. In HIRT, Tomáš (ed.); JAKOUBEK, Marek (ed.). *„Romové“ : v osidlech sociálního vyloučení..* Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. s. 414. ISBN 80-86898-76-8.

JANEBOVÁ, Radka. Sociální práce. In KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů České asociace streetwork*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 359. ISBN neuv.

JANOUSEK, Jaromír; HOSKOVEC, Jiří; ŠTIKAŘ, Jiří. *Psychologický výkladový atlas*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1993. 281 s. ISBN 80-7066-716-8.

KLÍMA, Petr; JEDLIČKA, Richard. Sociálně pedagogická práce s dětmi a mládeží v tíživých životních situacích v nízkoprahovém kontextu. In KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů České asociace streetwork*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 359. ISBN neuv.

KRIŠTOF, Roman. Nezamýšlené důsledky podpory „romské integrace“ : aneb Systém „trvale udržitelného vyloučení“. In HIRT, Tomáš (ed.); JAKOUBEK, Marek (ed.). *„Romové“ : v osidlech sociálního vyloučení..* Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. s. 414. ISBN 80-86898-76-8.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Rukověť autora diplomky : Čtení a psaní odborných textů ve společenskovědních a humanitních oborech*. Vyd. 1. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 119 s. ISBN 978-80-244-2314-2.

MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In HIRT, Tomáš (ed.); JAKOUBEK, Marek (ed.). *„Romové“ : v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. s. 414. ISBN 80-86898-76-8.

NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. dopl. vyd. Praha : Academia, 1997. 424 s. ISBN 80-200-0625-7.

PETRUSEK, Miloslav (ed.). *Velký sociologický slovník : Sv. 1, A-O*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie : sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-280-5.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova : Teorie - praxe - výzkum*. Vyd. 1. Praha : ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.

SCHEU, Harald Christian. *Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1998. 100 s. ISBN 80-7184-632-5.

SVOBODA, Michal. Sociálně-pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež. In KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů České asociace streetwork*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 359. ISBN neuv.

ŠATAVA, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě : Encyklopedická příručka*. Vyd. 1. Praha : Ivo Železný, 1994. 385 s. ISBN neuv.

ŠVEC, Jakub (ed.). *Příručka pro sociální integraci*. Vyd. 1. Praha : Úřad vlády ČR, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách, 2010. 24 s. ISBN neuv. Dostupné z WWW: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture>>.

Seznam použitých zdrojů

ČSN 01 6910. *úprava písemností zpracovaných textovými editory*. Praha : Český normalizační institut, 2007. 45 s. ISSN neuv.

Moje Afrika [online]. 2008 [cit. 2011-03-11]. Dějiny a lidé - Madagaskar. Dostupné z WWW :<http://www.mojeafrika.cz/informace-dejiny-a-lide---madagaskar-100009_100110_0>.

Sdělení č. 104/1991 Sb., Federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte. [online]. [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/zakon/104/1991>>.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., Ministerstva práce a sociálních věcí, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. [online]. [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/zakon/505/2006>>.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [online]. [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/zakon/108/2006>>.

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 2011-03-26]. Dostupné z WWW: <http://www.sagit.cz/_texty/sb01273.htm>.

Zákon č.320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů. [online]. [cit. 2011-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/zakon/320/2002>>.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Strukturální opozita	25
---	----

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dohoda se zájemcem o službu

Příloha č. 2 – Statistický přehled klientely za rok 2010

Příloha č. 1 - Dohoda se zájemcem o službu

Dohoda se zájemcem o službu

Rozsah poskytnutí služby:

Uživatel může službu užívat dle svých potřeb, maximální výše je určena provozní dobou zařízení (Po - St 13:00 - 18:00 hod., Čt 12:00 - 17:00 (možnost individuálních konzultací), Pá 12:00 - 17:00 hod.) a počtem uživatelů (28 osob „tady a teď“)

Cena za poskytované (sociální) služby: bezplatně

Sociální služby: Kontaktní práce, Situační intervence, Informační servis, Pomoc v krizi, Sociální poradenství, Zprostředkování dalších služeb, Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele, Práce s blízkými osobami, Doučování, Případová práce, Pomoc v prosazování práv a zájmů, Pobyt v zařízení, Preventivní, výchovné a pedagogické programy, volnočasové aktivity.

Zájemce o službu souhlasí s:

- užíváním prostoru zařízení dle stanovených pravidel (viz. nástěnka v NZDM KudyKam)
- tím, že bude aktivně oslovován pracovníky s nabídkami a podněty vyplývajícími z charakteru programu (sociální prevence) a bude vyzýván ke komunikaci nad těmito tématy. Tuto komunikaci může vždy jednorázově odmítnout.
- tím, že pohybem v zařízení na něj budou působit podněty vyplývající z kontaktního rámce služby.
- tím, že se s ním bude individuálně plánovat.

Poskytovatel se zavazuje k poskytování služby v souladu deklarovanými pravidly a posláním.

Tvoje PRÁVA

- **právo tu být** (pokud respektuješ pravidla) a **nezapojovat se** do aktivit
- **právo na rovný přístup od pracovníka** - spravedlivě ke všem
- **právo na respekt a důstojnost** (názorů, postojů, vzhledu, atd.)
- **právo na návrhy a připomínky**, o tom, jak má NZDM KudyKam lépe fungovat
- **právo využívat vybavení a nabídku** NZDM KudyKam (účastnit se akcí)
- **právo na pomoc** od pracovníků NZDM KudyKam, když se dostaneš do průšvihů
- **právo si stěžovat** a právo na spravedlivé projednání stížnosti
- **právo ukončit službu** z vlastní vůle, kdykoli, bez udání důvodu

Tvoje POVINNOSTI

Tvoji povinností je dodržování pravidel NZDM KudyKam (viz nástěnka):

- **zákaz ničení a vynášení majetku, dělání nepořádku** v klubu i prostoru kolem
- **zákaz zdržovat se na schodech a chodbách tohoto domu po delší dobu než je nezbytně nutné pro vstup a výstup z NZDM KudyKam**
- **zákaz slovní a fyzické agrese vůči pracovníkovi**
- **zákaz slovní a fyzické agrese vůči ostatním** (šikana)
- **zákaz sexuálních projevů na klubu, v celém objektu**

- **zákaz krádeže a vynášení** vybavení i majetku ostatních
- **zákaz kouření** cigaret v celém objektu (v klubu, na chodbě, WC, na schodišti, v průchodu k hlavnímu vchodu)
- **zákaz vnášení, manipulace a užívání alkoholu a drog** v klubu, v celém objektu
- **zákaz vnášení a manipulace se zbraněmi** (nože, boxery, střelné zbraně apod.)
- **zákaz nevrácení zapůjčeného vybavení**

Práva PRACOVNÍKA:

- **právo odmítnout poskytování služby**, pokud zájemce o službu nespadá do cílové skupiny
- **právo odmítnout poskytnutí služby**, pokud uživatel žádá o služby mimo provozní dobu
- **právo odmítnout poskytnutí služby, pokud je uživatel** ve stavu nezpůsobilém pro čerpání služby (pod vlivem alkoholu, drog či se chová agresivně) nebo žádá výjimku z pevně daného postupu.
- **právo ukončit v daný okamžik poskytování služby**, pokud uživ. porušuje pravidla
- **právo dávat uživateli doporučení**

Povinnosti PRACOVNÍKY:

- **povinnost zachovávat mlčenlivost** o všech osobních údajích týkajících se uživatelů (neplatí pro činnosti nutné ke kvalitnímu zajištění služby pro uživatele - supervize, klientská porada)
- **zákaz konzumace alkoholu a drog v pracovní době**

Způsob ukončení poskytování služeb ze strany uživatele:

- 1 oznámením bez uvedení důvodu
- 2 služba končí naplněním cílů spolupráce
- 3 dohodou

Způsob ukončení poskytování služeb ze strany zařízení:

- závažným porušením pravidel dohody ze strany uživatele, s odůvodněním
- služba končí naplněním cílů spolupráce

Vedení dokumentace

Pracovníci nakládají s uživatelskými osobními údaji, které zaznamenávají do jeho osobní dokumentace. Uživatel má právo nahlížet do dokumentace, která je o něm vedena.

Zájemce byl seznámen s obsahem Dohody se zájemcem o službu a souhlasí s ní.

V Olomouci dne .....

.....
Podpis pracovníka

.....
Podpis zájemce

Příloha č. 2 – Statistický přehled klientely za rok 2010

Statistický přehled klientely za rok 2010

	Dívky			Chlapci			Docházka			
	Romové	Majorita	<i>Celkem</i>	Romové	Majorita	<i>Celkem</i>	Pravidelná	Příležitostná	Ostatní	<i>Celkem</i>
Věk										
10 až 14	12	8	20	20	13	33	5	5	43	53
15 až 17	26	23	49	29	17	46	15	24	56	95
18 až 20	9	6	15	30	16	46	12	14	35	61
<i>Celkem</i>	47	37	84	79	46	125	32	43	134	209
Docházka										
Pravidelná	6	4	10	12	10	22				
Příležitostná	6	10	16	19	8	27				
Ostatní	35	23	58	48	28	76				
<i>Celkem</i>	47	37	84	79	46	125				

Zpracoval Dušan Gajdošík, NZDM Kudy Kam

ANOTACE

Jméno a příjmení:	VÁCLAV ŠANOVEC
Katedra:	ÚSTAV PEDAGOGIKY A SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
Vedoucí práce:	MGR. LINDA ŠVRČINOVÁ
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Prevence diskriminace v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež
Název v angličtině:	Prevention of discrimination in low treshold centre for the children and the youth
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá preventivními přístupy a metodami v oblasti diskriminace a je aplikovaná na nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Hlavním tématem práce je provoz konkrétního zařízení, šetření konkrétního přístupu, výskytu a projevu. Dále se zabývá přínosem zařízení v oblasti tolerance, předsudků a prevence diskriminujícího chování.
Klíčová slova:	Prevence diskriminace, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Romové, tolerance, předsudky, rasová diskriminace
Anotace v angličtině:	The main interests of the Bachelor thesis are preventive measures and methods in area of discrimination and it is applicated on low treshold centre for the children and the youth. The main subjects are functioning of certain facility, inquiry of particular approach, occurrence and manifestation. Also it pursues facility's contribution to area of tolerance, prejudice and prevention of discriminating behaviour.
Klíčová slova v angličtině:	Discrimination prevention, low treshold centre for the children and the youth, The Romani, tolerance, prejudice, racial discrimination
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Dohoda se zájemcem o službu Příloha č. 2 – Statistický přehled klientely za rok 2010
Rozsah práce:	71 stran + přílohy
Jazyk práce:	Český